Масса а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

Газет арадувл 1923 шера дениз ● ШОАТТА, 15 апрель, 1978 шу ● № 45 (5867). ● Мах 2 кеп.

Российски Советски Федеративни Социалистически Республика халкъо,

Іилман коммунизма идеяшца хьалхле а лелаеш,

дерригача советски халкъах дІакъаста йиш йоаца дакъа ше лоархІаш,

1918 шерарча РСФСР Конституце, 1925 шерарча РСФСР Конституце, 1937 шерарча РСФСР Конституце идеяши принципаши дІахо хьош а СССР общественни строяи политикаи лардаш дІачІоагІъяьча, граждании бокъонаш, паргІатонаш, декхараш, халкъа юкъара социалистически паччахьалкхе вІашагІйоллара принципаши цо де лерхІараши оттадаьча ССР Союза Конституцега (Керттерча Законага) хьежжа тІа а эц дІа а кхайкаю ер Конституци.

(РСФСР Конституце тІара).

Российски Советски Федеративни Социалистически Республика

КОНСТИТУЦИ (Керттера Закон)

В. И. Ленин керте а волаш Коммунистически парте кулгал-ва Россе болхлошен ахархошен яьча Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революце капиталистийи помещикийи Іаьдал дІададаьккхад, пролетариата диктатура оттаяьй, хьаяьй Советски паччахьалкхе — революцена карагІдаьнараш лорадара, социализми коммунизма хьалъяра керттера герз.

Советски Іаьдало Россе дерригача халкъашта елар цхьатарра бокъои шоай лоІамагІа хила паргІатои луш йола гаранти, къахьегамхошта елар бокъонца демократически бокъонаши паргІатонаши. РСФСР вІашагІйолларо эрсий халкъа, Российски Федераце дерригача къамаштеи народносташтеи Іалашдир советски халкъий вежарий дезале цар къаман башхалонашка хьежжа массе а оагІорахьара экономически, социальни культурни дегІаахара аьттув бола хьалаш.

РСФСР кхыча советски республикашца ССР Союзе вІашагІкхетаро овлан тІара социально-экономически эргалонаш яра мехка халкъий низаши торонаши алсамъяьхар.

Коммунистически парте кулгал а деш советски халкъо кхоллама гІулакхаш дарах СССР хьалъяьй дегІаена социалистически общество — шийна чухь хІама хьакхолла доккхий низаш дола, халкъа хьал-торои культурен хадданза айлуш, болхлой класса, колхозни ахархой, халкъа интеллигенце йохаргйоаца барт-цхьоагІо чІоагІлуш йола бокъонца паргІата болча къахьегача наьха общество.

Российски Советски Федеративни Социалистически Республика советски халкъа паччахьалкхен цхьоагІо хьагойташ, коммунизм цхьана хьалъяра дерригга къамаши народносташи кхотадеш йолча Советски Социалистически Республикай Союза юкъера цхьатарра бокъо йола республика я.

Российски Советски Федеративни Социалистически Республика халкъо,

Іилман коммунизма идеяшца хьалхле а лелаеш,

дерригача советски халкъах дІакъаста йиш йоаца дакъа ше лоархІаш,

1918 шерарча РСФСР Конституце, 1925 шерарча РСФСР Конституце, 1937 шерарча РСФСР Конституце идеяши принципаши дІахо хьош а СССР общественни строяи политикаи лардаш дІачІоагІъяьча, граждании бокъонаш, паргІатонаш, декхараш, халкъа юкъара социалистически паччахьалкхе вІашагІйоллара принципаши цо де лерхІараши оттадаьча ССР Союза Конституцега (Керттерча Законага) хьежжа тІа а эц дІа а кхайкаю ер Конституци.

I. РСФСР ОБЩЕСТВЕННИ СТРОЯИ ПОЛИТИКАИ ЛАРДАШ

Корта 1. ПОЛИТИЧЕСКИ СИСТЕМА

Статья 1. Российски Советски Федеративни Социалистически Республика — республика болхлой, ахархой, интеллигенце, дерригача къамийи народностийи къахьегамхой лоІами хьашташи хьагойташ йола дерригача халкъа юкъара социалистически паччахьалкхе.

Статья 2. Дерригга Іаьдал халкъа кара да РСФСР-е.

Паччахьалкхен Іаьдал РСФСР политически лард йолча халкъа депутатий Советашка гІолла чакхдоах халкъо.

Ерригга вож паччахьалкхен органаш халкъа депутатий Советашна тІахьожам лоаттабеш царна отчет луш я.

Статья 3. Советски паччахьалкхе вІашагІйоллари цун гІулакхаши демократически централизма принципага хьежжа лелалеш да: паччахьалкхен Іаьдала ерригга органаш лохера дехза лакхе яллалца хоржаш хилар, уж халкъа отчет луш хилар, лакхелаттача органаша яь решенеш кхоачашъе лохелаттараш декхарийла хилар. БІарчча цхьа кулгал моттигашкарча инициативаци творчески хьинарци, хІара паччахьалкхен органи кулгалду саги шоашта тІадиллача гІулакха хьалхара бехктокхаме хиларца цхьана тарду демократически централизмо.

Статья 4. Советски паччахьалкхено, цун ерригача органаша социалистически законноста ларда тІа леладу шоай гІулакхаш, правопорядок, общества хьашташ, граждании бокъонаши паргІатонаши лораелга Іалашду.

Паччахьалкхени общественнии организацеш, кулгалду нах декхарийла ба СССР Конституцеи, РСФСР Конституцеи, советски законашеи ахар кхоачашде.

Статья 5. Паччахьалкхен вахара лоархІамегІа дола дешаш дерригача халкъага дувцийта а хІаьта иштта дерригача халкъага голосовани (референдум) йита а уттаду.

Статья 6. Советски обществана кулгалдуи лостам телен низ, цун политически система, паччахьалкхени общественнии организацей дог да Советски Союза Коммунистически парти. Халкъа духьа яхаши халкъа гІулакх деши я КПСС.

Марксистско-ленински хьехамца кийчъенна йолча Коммунистически парте белгалъю общество дегІаухаргйола генеральни перспектива, СССР чурчен арахьарчен политика никъ, советски халкъо хІама хьакхоллаш беча сийлахь-боккхача балха кулгалду, коммунизм котъяккхар духьа советски халкъо лоаттабу къовсам плана боарамагІа, Іилмаи ларда тІа нийсбеш лелабу.

Шоай гІулакхаш СССР Конституце доазонел чухь леладу ерригача партийни организацеша.

Статья 7. Профессиональни союзаша, Кагирхой Ерригсоюзни Ленински Коммунистически Союзо, кооперативни кхычеи общественни организацеша шоай уставной декхарашка хьежжа дакъа лоац паччахьалкхени общественнии гІулакхашта доал деча, политически, боахама, социально-культурни дешаш къестадеча.

Статья 8. Къахьегама коллективаша дакъа лоац паччахьалкхени общественнии гІулакхаш дувцачеи къестадечеи, производствани социально дегІаахара планировани еча, кадраш кийчъечеи балхаш тІа дІанийсъечеи, предприятеши учрежденешши доал дара, къахьегамеи бытеи хьалаш тоадара, производство дегІайоалае а хІаьта иштта социально-культурни гІулакхашта а материальни поощрени е а лаьрхІача средстваех пайда эцара дешаш дувцачеи.

Къахьегача коллективаша социалистически яхь дегІаккхув, балха толашагІа йола методаш дІайоаржаяра, къахьегама дисциплина чІоагІъяра гІоду, шоай членаш коммунистически нравственноста уйлаца хьалкхебу, цар политически сакхетам, культура, профессиональни квалификаци лакхъяра йоахо ю.

Статья 9. Советски общества политически система дегІаахара керттера лостам ба социалистически демократи дІахо йоарр жаяр: обществаи паччахьалкхени гІулакхашта доал деча юкъе гражданаша тІа-тІа шерагІа дакъа лацар, паччахьалкхен аппарат эргайоахаш тоаяр, общественни организацей хьинар лаккхдар, халкъа тІахьожам чІоагІбар, паччахьалкхени общественнии вахара правови лард чІоагІъяр, долаш дола хІамаш шерра дІадовзийтар, общественни уйлаш хадданза учет лелаяр.

Корта 2. ЭКОНОМИЧЕСКИ СИСТЕМА

Статья 10. РСФСР экономически система лард я паччахьалкхени (дерригача халкъа) колхозно-кооперативни доалахьон кепара производства средствашта оттаяь социалистически доалахье.

Иштта социалистически доалахье я шоай уставной декхараш кхоачашдара профсоюзийи кхыча общественни организацейта хиланза яргйоаца цар хІамаш а.

Паччахьалкхено социалистически доалахье лора а ю, из ебаяра эша хьалаш вІаштІехьа а доах.

Цхьанне а бокъо яц ше вІаьхий хилар духьа е кхыча алхха шийна йолча гІойлен духьа социалистически доалахьенах пайда эца.

Статья 11. Паччахьалкхен доалахье — дерригача советски халкъа юкъара рузкъа, социалистически доалахьен керттера форма.

Алхха паччахьалкхен доалахьа да: лаьтта, цун ченаш, хий, хьунаш. Паччахьалкхен кара я промышленностера, гІишлошъечара, юрта боахамера производствана керттера средстваш, транспортеи бувзамеи средстваш, банкаш, паччахьалкхено вІашагІъеххача торгови, коммунальни, кхыча предприятей хІамаш, городерча чуІеча цІеной керттера фонд, хІаьта иштта паччахьалкхен декхараш кхоачашдара хиланза яргйоаца кхыйола хІамаш.

Статья 12. Колхозийи кхыча кооперативни организацейи, цар объединеней доалахье я производства средстваши цар уставной декхараш чакхдахара царна хиланза яргйоаца кхыйтайпа имуществои.

Колхозашкара лаьтта мах боацаши йилла ха йоацаши леладе царна тІачІоагІду.

Паччахьалкхено гІоду колхозно-кооперативни доалахье дегІайоаларан паччахьалкхенчоа из гаргайигаран.

Колхозаш, лаьттах пайда эцаш бола кхыбараш а санна, декхарийла я лаьттах эффективно пайда эца, из хьурмат деш лелале, цун беркат алсамдаха.

Статья 13. РСФСР граждании шо-шоай доалахьен лард я къахьийта хьатІаденар. Шоай доалахьа хила йиш я цІагІа лелаю, шоай гІулакха, паргІатонна, коа тІарча гІонна болча боахама лелаю хІамаш, чуІа цІа, къахьийта кходаь рузкъа. Граждании шо-шоай доалахьара хІамаш а уж тІехьенга кхачара йола бокъо а паччахьалкхено лораеш я.

Гражданаша пайда эцаш лелае йиш йолаш я Законо оттадьча порядкагІа гІонна бола боахам (доахаи а коа тІара бахазараш а тІехья) лелабара, сомий беши хьс беши лелаяра, хІаьта иштта хІаранс ши-шийна лаьрхІа чуІе цІенош хьалдара телаш йола лаьттан участкаш. Шоашта еннача лаьттан участкех лерттІа пайда эца декхарийла ба гражданаш. ГІонна бола боахам лелабара гражданашта новкъостал ду паччахьалкхенои колхозашеи.

Граждании шоай доалахьа йола е цар пайда эцаш лелаю хІамаш, къа ца хьегаш тІайоагІа доходаш яхара гІодеш, общества хьашташта зене пайда эцаш хила йиш яц.

Статья 14. Общественни рузкъа алсамдоаккха, халкъа а хІара советски сага а хьал-торо лакхъю хьаст ба эксплуатацех мукъабола советски наьха къахьегам.

«ХІаранегара — хьинарга хьежжа, хІаранена — къахьегарга хьежжа» яхача социализма принципагІа паччахьалкхено тІахьожам лоаттабу къахьегамеи потреблении боарама. Цо белгалбу налог тоха йоагІача доходашта еттача налога боарам.

Обществана болча пайдана къахьегарои цунах хьахуларашен белгалдоах обществера сага гІулакхаш. Паччахьалкхено, материальнии моральнии стимулаш цхьана тар а еш, новаторство, балхацара творчески гІулакхаш мога а деш, гІоду къахьегамах советски сага вахара эггара хьалха хиланза дарглоаца хІама дара.

Статья 15. Социализме общественни производства эггара керттера лерхІар — наха тІа-тІа дуккагІа эшаш хулача материальнии духовнии хІамашца биззагІа кхоачамбар.

Къахьегамхой творчески хьинарах, социалистически яхьах, Іилма-технически прогресса карагІдаьннарех ког гІортилга а еш, экономикана кулгалдара формаши методаши эргайоахаш тоа а еш, паччахьалкхено Іалашду къахьегама овсарле айелга, производства эффективности балха дикали лакхъелга, халкъа боахам хадданза, плана боарамагІа, боагІ-боагІача тайпара дегІаухилга.

Статья 16. РСФСР экономика СССР территоре гІа общественни производство, рузкъа дІа-юха декъареи хувцареи дерригга доакъош чулоацаш йола халкъбоахама бІарчача цхьан комплекса чудоагІа дакъа да.

Экономикана ду кулгал экономически социальнии дегІаахара паччахьалкхен планий ларда тІа леладу, отраслевии территориальнии принципаш теркал а еш, централизованни кулгал боахам лелабеи инициатива гойтеи предприятеш, объединенеш, кхыйола организацеш шоай мукъагІа хиларца цхьана тар а деш. Цу хана хьинаре пайда эц боахама расчетах, пайдах, себестоимостах, кхыйолча экономически рычагехи стимулехи.

Статья 17. РСФСР-е Законага хьежжа кустарно-ремесленни промыслай, юрта боахама, бахача наха бытовой гІулакхаш дара даькъе индивидуальни гІулакхаш а хІаьта иштта алхха граждании шоайи цар дезалхойи къахьегама ларда тІа кхыйтайпа къахьегама гІулакхаш а леладайт. Индивидуальни къахьегама гІулакхаш нийсду паччахьалкхено, общества хьашташта царех пайда эцилга Іалаш а деш.

Статья 18. ХІанзарча а хьатІахургдолча а ноахалий хьашташта лаьрхІа РСФСР-е дийза дарглоаца гІулакхаш ду лаьттеи цун ченаши, хии ресурсаш, тІайоалеи са доалленеи хІамаш лорайра а Іилмаи ларда тІа, лерттІа царех пайда эцара а, фои хийи цІена лоаттадара. Іалама рузкъа дебаделга Іалашдаран сага гонахьара Іалам тоадаран.

Корта 3. СОЦИАЛЬНО ДЕГІААХАРИ КУЛЬТУРЕИ

Статья 19. РСФСР социальни лард я йохаргйоаца болхлой, ахархой, интеллигенце цхьоагІо.

Паччахьалкхено гІоду общество социально цхьан тайпара хулга чІоагІдара — классови башхалонаш, городаи юртаи, хьаькъалцеи физически хьегача къина юкъера дикка йоккхий башхалонаш дІаяхара, СССР дерригга къамаши народносташи массе оагІорахьара дегІаккхувлараи гаргадигараи.

Статья 20. «ХІаравар паргІатта дегІаахар берригаш а паргІатта дегІаахара эша хьал да» яхача коммунистически идеалага хьежжа паччахьалкхено лаьрххІа шийна хьалхашка оттаду гражданаша шоай творчески низаш, хьинар, говзалаш тІаерзаяра, саг массе оагІорахьара дегІавоалавара йола реальни тороняш шеръелга.

Статья 21. Паччахьалкхено йоахо ю къахьегама хьалаш тоадареи из лорабареи, Іилмаи ларда тІа из вІаштІехьбаккхара, хала физически болх халкъа боахама дерригача доакъошкарча производственни процессашта комплекси механизации автоматизации яра ларда тІа кІезигбареи хІаьта дІахо йодача хала цІенбаь юкъера дІабаккхареи.

Статья 22. РСФСР лерргагІа чакхйоах юртбоахама къахьегам индустриальничоа тараlостабара, юрташка халкъа образоване, культура, унахцІено лораяра, торговлеи общественни кхачании, бытовой гІулакхаш дара а, коммунальни боахама а учрежденей сеть шеръяра, юртех дикка кийчъяь поселкаш яра программа.

Статья 23. Паччахьалкхено лоравагІа на боаккхаш чакхбоах къахьегамхой къахьегамах телача маьха, реальни доходий боарам къахьегама овсарле лакхъяларга хьежжа лакхбара тІаберзабаь никъ.

Советски наха эшаращца биззагІа кхоачамбара духьа общественни потреблене фондаш вІашагІъехк. Общественни организацешеи къахьегача коллективашеи шерра дакъа а лоацаш, паччахьалкхено Іалашду уж фондаш йоккхагІа хулгеи нийсхонца дІа-юха екъилгеи.

Статья 24. РСФСР болх беши дегІаухаши я унахцІено лораяра, социальни Іалашои, торговлеи общественни кхачании, бытовой гІулакхаш дара а коммунальни боахама а паччахьалкхен системаш.

Бахача наха гІулакхаш дара массе даькъе кооперативни кхыча общественнии организацеша леладу гІулакхаш могаду паччахьалкхено. Цо гІоду массови физически культурени спорти дегІайоалаяра.

Статья 25. Гражданашта юкъаробразовательни профессиональни кийчо Іалашъеш, кагирхошта коммунистически кхетам балара, уж духовнои физически дегІаккхувлара, къахьегамеи общественни гІулакхашта кийчбара гІулакх деш йола халкъа образоване бІарчча цхьа система йолаш а эргайоахаш тоаеш а я РСФСР-е.

Статья 26. Обществана эшарга хьежжа паччахьалкхено Іалашду планагІа Іилма дегІаухилгеи Іилмаи кадраш кийчъелгеи, Іилман тохкамех хьахиннараш халкъа боахамеи вахара кхыча доакъошкеи юкъеххухьилга вІаштІехьдоах.

Статья 27. Паччахьалкхено йоахо ю общества духовни рузкъа лорадара, дебадара, советски наха нравственни эстетически кхетам балар духьа цунах шерра пайда эцара, цар культурни боарам лакхбара. РСФСР-е чІоагІа могаду профессиональни искусствои халкъа художественни творчествои дегІаккхувлар.

Корта 4. АРАХЬАРА ПОЛИТИЧЕСКИ ГІУЛАКХАШИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ ДАЬХЕ ЛОРАЯРИ

Статья 28. Арахьара политически гІулакхаш лелалеш РСФСР кулгал лувц СССР Конституце оттадаьча арахьарча политика де лерхІараш, декхараш, принципаш.

РСФСР-е тІема пропаганда законо йийхка я.

Статья 29. СССР Конституцега хьежжа социалистически Дай-мохк лорабар паччахьалкхен лоархІамегІарча функцеех лоархІаш а дерригача халкъа гІулакх а да.

Социализмана карагІдаьннараш, советски халкъа маьрша къахьегам, паччахьалкхен суверенитети территориальни бІарччала лораяра СССР Герзашцара Низаш вІашагІ а дехкад, массава а тІема гІулакх де декхарийла а ваьв.

Халкъа хьалхашкара СССР Герзашцарча Низий декхар — социалистически Дай-мохк тешаме лорабар, моллагІча агрессора сихха юха хІама тоха тешам а хулийташ тІема гІулакха массаза а кийча хилар.

Статья 30. РСФСР-о дакъа лоац мехка кхерамзлеи оборонни низи Іалашбеча, СССР Герзашцара Низаш мел эшачунца кийчдеча.

Мехка кхерамзле Іалашъяреи цун оборонни низ чІоагІбареи даькъера паччахьалкхен органий, общественни организацей, кулгалдеча наьхеи граждании декхараш ССР Союза законодательства белгалду.

II. ПАЧЧАХЬАЛКХЕИ САГИ

Корта 5. РСФСР ГРАЖДАНСТВО. ГРАЖДАНИЙ ЦХЬАТАРРА БОКЪОНАШ ХИЛАР

Статья 31. СССР-е оттаяьча бІарчча цаІ йолча союзни гражданствага хьежжа РСФСР хІара граждании СССР граждании ва.

Советски гражданство тІаэцареи дІаяккхареи бахьанаши порядоки СССР гражданства хьакъехьарча Законо уттаеш я.

РСФСР территоре тІа кхыча союзни республикай граждании РСФСР граждании санна бокъонаш я.

Доазол дехьа РСФСР гражданаш Советски паччахьалкхено лорабеши гадоаккхаши ба.

Статья 32. РСФСР гражданаш закона хьалхашка цхьатарра бокъонаш йолаш ба, баьнни моттиг, социальнии имущественнии хьал, къами расеи, кхал е маІа, образовани, мотт, дынацара гІулакх, леладеча гІулакхий тайпеи хьисапи, баха моттиг, кхыдола гІулакхаш цар мичча бесса дале а.

РСФСР гражданашта цхьатарра бокъонаш Іалашъю экономически, политически, социальни, культурни вахара дерригача доакъошка.

Статья 33. Кхалсагеи маІача сагеи цхьатарра бокъонаш я РСФСР-е.

Уж бокъонаш чакхйоахилга Іалашду образовани яккхеи профессиональни кийчо еи, къахьега, цунах совгІат хьожадайта, балха тІа лакхъяла, общественно-политическии культурнии гІулакхашта маІача наха нийсса кхалнаха цхьатарра тороняш яларца а хІаьта иштта кхалнаьха къахьегами унахцІеной лораяра къаьстта чакхдоахача гІулакхашца а; ноаналца къахьегам цхьана тарбе кхалнахага йиш хулийташ дола хьалаш вІаштІехьдахарца; ноанали берали правови лорадарца, материальнои моральнои хьаллацарца, цу даькъе берагІа болча кхалнаха, ноанашта, алапи а долаш, отпускаши кхыйола льготаши телар а катий бераш долаш болча кханаьха балха ха кІезиг-кІезига еш лоацьяр а долаш.

Статья 34. Бе-беча къамехи расаехи болча РСФСР граждании бокъонаш цхьатарра я.

Уж бокъонаш чакхйоахилга Іалашду СССР дерригга къамаши народносташи массе оагІорахьара дегІаккхувлареи гаргалигареи политикаца, советски патриотизмаи социалистически интернационализмаи уйланца гражданашта кхетам баларца. Шоай къамаи меттахи СССР кхыча халкъий меттаехи пайда эца торо хиларца.

Расови къамаши белгалонех мичча бесса оттадаь а гражданий бокъонашта доазув оттадича, гучахьа е къайлагІа царна совленаш елча, хІаьта иштта мичча бесса баь а, раса е къам тІехдоахаш, моастагІала е дош на хеташ хьехам бича законагІа таІазар ду.

Статья 35. Кхыча мехкий гражданаштеи гражданство йоацаш болча нахеи РСФСР Закона тІа белгалъяь бокъонаши паргІатонаши, цу даькъе цар шоай, имущественни, дезала, кхыйола бокъонаш лораяра судагара а паччахьалкхен кхыча органашкара а гІо дехара гаранти лу.

РСФСР территоре тІа бола кхыча мехкий гражданаши гражданство йоацаш бола нахи декхарийла ба СССР Конституци, РСФСР Конституци лархІа а советски законаш кхоачашде а.

Статья 36. РСФСР-о хьатІаэц къахьегамхой хьаштийи машара гІулакхеи гадаккхарах, революционнии къаман-кортамукъалени боламе дакъа лацарах, прогрессивни общественно-политически, Іилман е кхыдола творчески гІулакхаш леладарах тІаккхуаш Іаьдалаш а долаш бола кхыча мехкашкара нах.

Корта 6. РСФСР ГРАЖДАНИЙ КЕРТТЕРА БОКЪОНАШ, ПАРГІАТОНАШИ ДЕКХАРАШИ

Статья 37. РСФСР гражданаш СССР Конституце тІеи, РСФСР Конституце тІеи, советски Законаш тІеи хьаккхайкаьяь цо гаранти луш йолеи социально-экономически, политически шоайи бокъонаши паргІатонаши йизза шоашка йолаш ба. Социалистически строя социально-экономически культурнии дегІаахара программаш кхоачашъярга хьежжа граждании бокъонаши паргІатонаши шеръелга, цар вахара хьалаш хадданза тоаделга Іалашду.

Гражданаша бокъонехи паргІатонехи пайда эцилга общества паччахьалкхени хьашташта, кхыча граждании бокъонашта зе деш хила йиш яц.

Статья 38. РСФСР граждании къахьега бокъо я, — вешта аьлча, цун дукхалгеи дикалгеи хьежжаи хІаьта паччахьалкхено белгалбаьча кІезигагІа болча боарамал лохагІа доацаши алапи а луш, болх лургхиларах гаранти лу, — шийи безамга, говзалга, профессиональни кийчонга, дешарга хьежжаи общественни хьашташ теркалдеши професси, гІулакхи, болх харжа бокъо хилар чу а лоацаш.

(ДІахододар 2-ча оагІо тІа).

РСФСР КОНСТИТУЦИ (КЕРТТЕРА ЗАКОН) ЮКЪЕДОАЛАДАРА ПОРЯДКАХ ДОЛА РОССИЙСКИ СОВЕТСКИ ФЕДЕРАТИВНИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА

ЗАКОН

Российски Советски Федеративни Социалистически Республика Лакхехьарча Совето СОЦАМ БУ:

СТАТЬЯ 1. 1978 шера 12 апреле кхаччалца йолча хана тІанийца РСФСР-еи автономни республикайи законаш, кхыйола РСФСР паччахьалкхен органий акташ дІахо юсаш я, хІана аьнча 1978 шерарча РСФСР Конституцена уж духьала йоацандаь.

СТАТЬЯ 2. 1978 шерара РСФСР Конституци тІаэцалехьа хержача РСФСР Лакхехьарча Совето, автономни республикай Лакхехьарча Советаша РСФСР кердача Конституце Лакхехьарча Советашта луш йола ерригга полномочеш кхоачашъелга оттаде.

1978 шерара РСФСР Конституци тІаэцалехьа хержача моттигашкарча паччахьалкхен Іаьдала органаша кхоачашъю РСФСР кердача Конституце хьалкъа депутатий моттигашкарча Советашта луш йола ерригга полномочеш.

1978 шерарча РСФСР Конституце 86 статья тІа оттаяь халкъа депутатий Советий полномочей ханаш из тІаэцалехьа хержача Советашта а йоагІаш я.

РСФСР Лакхехьарча Совета Президиумо белгалйойла РСФСР Лакхехьарча Советеи РСФСР халкъа депутатий моттигашкарча Советашкеи аргІанара хоржамаш дара ха, автономни республикай Лакхехьарча Советий Президиумаша — йоагІ-йоагІача автономни республикай Лакхехьарча Советашкеи АССР халкъа депутатий моттигашкарча Советашкеи аргІанара хоржамаш дара ха.

СТАТЬЯ 3. 1978 шерарча РСФСР Конституцега хьежжа вІашагІъеххача халкъа депутатий Советий исполнительнии распорядительнии органаша, министерствашеи ведомствашеи, судашеи кхыча паччахьалкхен органашеи 1978 шерарча РСФСР Конституце я из тІаэцалехьа ардаьннача законодательства а шоашта енна полномочеш кхоачашъю, хІаьта иштта дІахо йодача хана РСФСР кердача Конституцега хьежжа йола законадательни акташ тІаэцалца а.

СТАТЬЯ 4. Районни (городий) халкъа судий халкъа заседателий полномочеш 1978 шерарча РСФСР Конституце 164 статья тІа оттаяь ха, из тІаэцалехьа хержача халкъа заседателашта а йоагІаш я.

СТАТЬЯ 5. РСФСР Лакхехьарча Совета Президиумо кийч а яь РСФСР Лакхехьарча Совете ювцийта хьачулойла РСФСР Лакхехьарча Советеи, РСФСР халкъа депутатий моттигашкарча Советашка хоржамаш дара хьакъехьарча законий проекташи РСФСР Лакхехьарча Совета Регламента проектии, хІаьта иштта РСФСР законодательство 1978 шерарча РСФСР Конституцега хьежжа нийсъяра болх вІаштІехьбаккхара порядок белгал а йойла.

СТАТЬЯ 6. РСФСР Министрий Совето кийч а йойла РСФСР Лакхехьарча Совете ювцийта хьачу а лойла РСФСР Министрий Совета хьакъехьарча Закона проект.

СТАТЬЯ 7. Хьалкъа депутатий Советаш, цар исполнительнии распорядительнии органаш, министерстваши ведомстваши, паччахьалкхени общественнии кхыча органий кулгалхой хьожалба РСФСР Конституце проект дерригача халкъо ювцарца ювзаенна шоашка кхаьчача цу органий балхаца дувзаденнача дешаех йолча граждании предложенешкеи замечанешкеи, хІаьта уж кхоачашъяра де доагІар а долда.

РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель М. ЯСНОВ.

РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Х. НЕШКОВ.

г. Москва. Кремль.
1978 шу. 12 апрель.

Российски Советски Федеративни Социалистически Республика

КОНСТИТУЦИ (Керттера Закон)

(ДІахододар. Доьалур 1-ча оагІо тІа).

Из бокъо Іалашъю боахама социалистически системаца, производительни низаш даим дегІаахарца, мах боацаш профессиональни дешар Іомадайтарца, къахьегама квалификаци айярцеи керда специальностащ Іомаярцеи, профессиональни ориентацеи нах балхаца Іалашбареи системаш дегІайоалаярца.

Статья 39. РСФСР гражданий салаІа бокъо я.

Из бокъо Іалашъю болхлоштеи гІулакхерча нахаи 41 сахьатал тІех доаца балха кІира оттадарца, цхьайолча профессештеи производствашти балха ди лоацдарца, бийсанна болх бечарна къахьега ха лоацъярца; хІара шера мах луш отпускаши хІара кІира салаІа деноши телярца, хІьта иштта культурно-просветительни дарбани учреждений сеть шеръярца, массови спорт, физически культуреи туризми дегІайоалаярца; наха бахача салаІа аьттув бола торонаши мукъача ханах рационально пайда эцара кхыдола хьалаши хьадарца.

Колхозхоша болх беши салоІаши йоаккхача хана йІоахал колхозаша шоаш белгалъю.

Статья 40. РСФСР гражданий шоай унахцІено лорае бокъо я.

Из бокъо Іалашъю паччахьалкхен унахцІено лораеча учреждениша мах боацаш квалифицированни медицински гІулакх дарца; гражданашта дарба дечеи цар унахцІено чІоагІъечеи учреждений сеть шеръярца; кхерамзлеи техникеи производственни санитари дегІайоалаярцеи эргайоаккхаш тоаярцеи; профилактически мероприятеш шерра чакхъяхарца; гонахьара Іалам тоадара гІулакхаш чакхдахарца; кхувш йоагІача тІехьеи унахцІеноп къьстта йоакхо ярца, дешарцеи къахьегама кхетам баларцеи бувзабенна боаца болх бераш байтилга декхар чу а лоацаш; лазараш хулийта хьалаш дІадахарап уж кІезигагІа хилийтарап, гражданаш хьинар долаш а болаш дуккхача хана бахаш хилийтара тІадерзадаь Іилман тохкамаш доаржадарца.

Статья 41. РСФСР гражданий къабелча, цамогаш хилча, вІалла е цхьадолча даькъе мара къахьега йиш йоацаши хІьта иштта кхаба да воацаши бисача материальни Іалашбара бокъо я.

Из бокъо Іалашъю болхлошта, гІулакхерча нахаи колхозхоштеи социальни страховани ярца, ханна къахьега йиш йоацаш бисача пособеш теларца; къабелча, инвалидаш хилчеи кхаба да воацаш бисачеи паччахьалкхени колхозийи чотагІа пенсеш теларца; цхьадолча даькъе мара къахьега йиш йоацаш биса гражданаш балхаца Іалашбарца; ха яхача гражданийи инвалидийи йоакхо ярца; социальни Іалашон кхыча формашца.

Статья 42. РСФСР гражданий чуІе цІенош хила бокъо я.

Из бокъо Іалашъю паччахьалкхени общественни цІеной фонд дегІайоалаярцеи лораярцеи, кооперативни индивидуальни цІеноіп хьалдара гІодарца, наха чуІе вахара аьттув бола цІеноп хьалдара программа кхоачашъярга хьежжа, общественни тІахьожам а лоаттабеш, озабезамаш ца деш цІеноиі дІа-юха декъарца, хІьта иштта квартирехи коммунальни гІулакх дарахи ийбу мах лакха ца хиларца. РСФСР гражданаш шоашта чуІе деншача цІеной лерттІа йоакхо е декхарийла ба.

Статья 43. РСФСР гражданий деша бокъо я.

Из бокъо Іалашъю массе тайпара дешар мах боацаш хиларца, берригa кагирхой юкъера образовани йолаш хулга декхар даь тІа а дужадаь, чакхдоаккхаш хиларца, дешар вахарца, производствацa дувзара ларда тІа шерра профессионально-технически, лаьрххІа юкъерен лакхерен дешар дегІадоаладарца; заочни сайрийнарен дешар дегІадоаладарца; дешархоштен студенташтен паччахьалкхен стипендеши льготаши теларца; мах боацаш школьни учебникаш теларца; школе наьна меттала деша йиш хиларца; къахьегамхошта шоашка дешийтара хьалаш хьадарца.

Статья 44. РСФСР гражданий культурайа карагІдиййнарех пайда эца бокъо я.

Из бокъо Іалашъю паччахьалкхени общественни фондашкарча даьхени дерригача дунени культура гапзех хІаравар кхета йиш йолаш хиларца; мехка территоре тІа культурно-просветительни учреждениеш дегІаккувларцеи йоагІ-йоагІача дІа-юха нийсъярцеи; телевидени, радио, книжкаш арахецара гІулакхи периодически кепайоазуви, мах ца боаккхача библиотекай сеть дегІайоалаярца; доазол дехьарча паччахьалкхенашца дІа-юха лоаттаду культурни бувзамаш шердарца.

Статья 45. РСФСР гражданашта коммунизм хьалъяра декхарашка хьежжа паргІато лу Іилман, техническии художественнии кхолламаш дара. Из Іалашду Іилман тохкамаш, изобретательски рационализаторски болх шерра боаржабарца, литературеи искусствои дегІайоалаярца. Паччахьалкхено цу гІулакха эша материальни хьалаш хьаду, шоай лоІамерча общесташтеи творчески союзаштеи новкъостал ду, халкъа боахаме а вахара кхыча доакъошка а изобретенеши рационализаторски предложенеши юкъеккухьилга вІаштІехьдоаккх.

Авторий, изобретателийи рационализаторийи бокъонаш паччахьалкхено лораю.

Статья 46. РСФСР гражданий паччахьалкхени общественнии гІулакхашта доал деча, паччахьалкхен юкъарен моттигерен лоархІам бола законаши решенеши ювцачеи тІаэцачеи дакъа лаца бокъо я.

Из бокъо Іалашъю халкъа депутатий Советашкеи паччахьалкхен хоржама кхыча органашкеи нах харжа а шоаш цига хержа хила а, дерригача халкъо дош дувцачеи кхаж тоссачеи, халкъа тІахьожаме, паччахьалкхен органий, общественни организацейи шоай лоІамерча общественни органийи балха юкъе, къахьегама коллективайи бахача наьхен собранешка дакъа лаца йиш хиларца.

Статья 47. РСФСР хІара гражданина бокъо я паччахьалкхен органийи общественни организацейи болх тоабара хьакъехьа предложенеш тела, балха тІарча кхоачамбоацарашта критика е.

Кулгалду нах декхарийла ба оттаяьча хана гражданаша тийнна предложенеши заявленеши къестае, цу хьакъехьа жопаш телеи де эшар деи.

Критика ярах чІир лехилга дехк. Шоашта критика ярах чІир леха гІертараш бехктокхаме оз.

Статья 48. Халкъа хьашташкеи социалистически строй чІоагІъярен дегІайоалаярен декхарашкеи хьежжа РСФСР гражданашта паргІатонаш лу: шоашта хетар дІаала, кепайоазон тІа дакъа лаца, собранеш, митингаш, улицашка шествеши демонстрацеши е.

Уж политически паргІатонаш кхоачашъелжа Іалашду къахьегамхоштеи цар организацештеи общественни зданеши, улицаши, майдаши яларца, информаци шерра йовржаярца, кепайоазонах, телевиденехи радиохи пайда эца йиш хиларца.

Статья 49. Коммунизм хьалъяра декхарашка хьежжа РСФСР гражданий бокъо я политически хьинари шоай лоІамагІа леладу гІулакхаши дегІадоаладар духьа шоай тайптайпара дола хьаштаи кхоачашдара аьттув хулийтача общественни организацешка вІашагІкхета.

Общественни организацешта гаранти лу шоай уставни декхараш тоаме кхоачашдара царна эша хьалаш хулийтаргхиларах.

Статья 50. РСФСР гражданашта шоашта ловш йола доггуйла хила йиш хиларах гаранти лу, вешта аьлча моллагІча дынах теша е цхьанна дынах ца теша, дына культаш кхоачашъе е дына духьалара пропаганда е. Дынах тешаш хилар ларде а льаца моастагІаи эгІазали юкъеехкилга дехк.

РСФСР-е киназ паччахьалкхенахи школа киназахи дІакъоастаьй.

Статья 51. Паччахьалкхено дезал лорабу.

Саг яр-яхар чІоагІду кхалсагеи маІача сагеи лоІамагІа; сесаг а мар а дезале цхьатарра бокъо йолаш ба.

Паччахьалкхено дезала йоакхо ю берий учреждений организацейи сеть шерра хьалъярен дегІайоалаярен, бытен общественни кхачани службаш хьаярен эргайоахаш тоаярен, бер хьахилча пособеш телара, дукха бераш долча дезалашта пособеши льготаши хьежадара, хІьта иштта дезала кхыдола пособеши новкъостали дара наькъаца.

Статья 52. РСФСР гражданашта паргІата лелара а бахара а гаранти лу. Суда решенегІа е прокурора санкцегІа мара цхьаккха льаца чуволла йиш яц.

Статья 53. РСФСР гражданашта шоай боахама уж бизза дай хилара гаранти лу. Чубахачар лоІамагІа доацаш, законо енна бокъо еце, цар цІагІа чуваьла бокъо яц сага.

Статья 54. Гражданий шоай вахар, дІа-юха яздеча кахатий къайле, телефонаца ду къамаьлаши телеграфии хоамаши гуча ца доахилга законо лораду.

Статья 55. Саг лархІар, гражданий бокъонаши паргІатонаши лораяр — ерригача паччахьалкхен органий, общественни организацейи гІулакхаш тІарча наьхеи декхар.

РСФСР гражданий бокъо я шоай сий а эхь а доаде, вахара а унахцІенонна а, паргІатонна а, боахама а зе де гІертарех шоаш лорабар дехиш судагара гІо деха.

Статья 56. РСФСР гражданий бокъо я гІулакхаш тІарча наьха, паччахьалкхени общественнии органий гІулакххех льаца жалобаш язъе. Жалобаш законо оттаяьча порядкагІеи ший ханнахьеи къестае еза.

ГІулакхаш тІарча наха закон телхадеш, шоай полномочеш тІехйоахаш, гражданий бокъонашта эшам беш хІама дойя, законо оттаьча порядкагІа дош къоастаде суде дІачудала йиш я.

РСФСР гражданий бокъо я паччахьалкхени общественни организацеша, хІьта иштта шоай балха декхар кхоачашдеча хана гІулакхерча наха законагІа доаца гІулакхаш леладарах шоашта хиниа зе юхаметтаоттадайта.

Статья 57. Гражданина бокъонаши паргІатонаши кхоачашъелга дІакъоастаде йиш йолаш дац цо ший декхараш кхоачащдарах.

РСФСР гражданин декхарийла ва СССР Конституце, РСФСР Конституце, советски законаша дІадехар кхоачашде, социалистически общежите бокъонаш лархІа, советски гражданина лакха цІи сийлеица лелае.

Статья 58. Къахьега, могача РСФСР хІара гражданина декхари сийлен гІулакхи да общественни пайданеча гІулакха даькъе ше хержа болх цІена хьабар, къахьегама дисциплина кхоачашъяр. Общественно пайданеча къахьегамах къехкилга социалистически общества принципашца тарлургдолаш дац.

Статья 59. РСФСР гражданин декхарийла ва социалистически доалахье лораеи чІоагІъеи. РСФСР гражданина декхар — паччахьалкхени общественнии доалахьенна тІаккувдараштаи кхом иа берашцеи къовсам лоаттабелга, халкъа рузкъан хьурмат делга.

Социалистически доалахьенна тІаккувда нах законо бехктокхаме оз.

Статья 60. РСФСР гражданин декхарийла ва Советски паччахьалкхен хьашташ лораде, цун низи сийи чІоагІдара йоакхо е.

Социалистически Дай-мохк лорабелга РСФСР хІара гражданина сийлен декхар да.

Даьхе йохкар — халкъа хьалхашкара эггара доккхагІа доча зулам.

Статья 61. СССР Герзашцарча Низий мугІарашка тІема гІулакх дар — РСФСР гражданий сийлахьа декхар.

Статья 62. РСФСР хІара гражданина декхар — кхыча къамех болча наьха сий дар, дуккхача къамех латтача Советски паччахьалкхен къамийи народностийи доттагІал чІоагІдар.

Статья 63. РСФСР гражданин декхарийла ва кхыча наьха бокъонаши законни хьашташи лархІа, антиобщественни гІулакхашца машар боацаш хила, общественни порядок лораяра массе тайпара гІоде.

Статья 64. РСФСР гражданаш декхарийла ба шоай бераш кхедара йоакхо е, обществана пайдане къахьегара уж кийчбе, социалистически общества тешаме членаш хургболаш хьалкхебе. Бераш шоай дай-ноаной йоакхо е а царна новкъостал де а декхарийла да.

Статья 65. РСФСР гражданаш декхарийла ба Іалама йоакхо е, цун беркат лораде.

Статья 66. Исторически памятникайи кхыйолча культурни ганзийи йоакхо яр — РСФСР гражданий декхар.

Статья 67. РСФСР гражданина интернациональни декхар — кхыча мехкий халкъашцара доттагІали вІаши цхьана леладу гІулакхаши дегІадоаладара гІодар, массане юкъара машар хьаллацараи чІоагІбараи гІодар.

III. РСФСР КЪАМАН-ПАЧЧАХЬАЛКХЕНИ АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНИИ УСТРОЙСТВО

Корта 7. РСФСР — СССР-а ЧУЙОАГІА СОЮЗНИ РЕСПУБЛИКА

Статья 68. Российски Советски Федеративни Социалистически Республика — суверенни советски социалистически паччахьалкхе. Коммунистически общество тоаме хьалъяр, экономически политическии цхьоагІо чІоагІъяр, мехка кхерамзлеи оборонеи Іалашъяр духьа Российски Советски Федеративни Социалистически Республика къамаш паргІатта, шоай мукъагІа хиларен цхьатарра бокъонаш хиларен ларда тІа советски социалистически республикашца: Украински Советски Социалистически Республикаца, Белорусски Советски Социалистически Республикаца, Узбекски Советски Социалистически Республикаца, Казахски Советски Социалистически Республикаца, Грузински Советски Социалистически Республикаца, Азербайджански Советски Социалистически Республикаца, Литовски Советски Социалистически Республикаца, Молдавски Советски Социалистически Республикаца, Латвийски Советски Социалистически Республикаца, Киргизски Советски Социалистически Республикаца, Таджикски Советски Социалистически Республикаца, Армянски Советски Социалистически Республикаца, Туркменски Советски Социалистически Республикаца, Эстонски Советски Социалистически Республикаца цхьана Советски Социалистически Республикай Союзе — цаІ йолча дуккха къамех латтача паччахьалкхене вІашагІкхийттай.

Цунга хьежжа, РСФСР-о ССР Союза паччахьалкхен Іаьдален доал дарен лакхерча органашка гІолла Іалашъю СССР Конституце 73-ча статья тІа белгалъяь бокъонаш.

СССР Конституце 73-ча статья тІа белгалдаьчул тІех РСФСР-о ший территоре тІа ше чакхдоах паччахьалкхен Іаьдал.

Статья 69. РСФСР бокъо я ший лоІамагІа СССР-а юкъера дІаяла.

Статья 70. РСФСР территори из раьза йоацаш хувца йиш яц. РСФСР-ен кхыча союзни республикайи доазонаш хувца йиш я йоагІ-йоагІаш йолча республикаша шоайла соглашени яьтул тІехьагІа, из ССР Союзо чІоагІъе йоагІа.

Статья 71. Российски Советски Федеративни Социалистически Республикана юкъейоагІа автономни советски социалистически республикаш: Башкирски, Бурятски, Дагестански, Черсий-Балкхарой, Калмыцки, Карельски, Коми, Марийски, Мордовски, Къилбаседа-ХІирий, Татарски, Тувински, Удмуртски, Нохч-ГІалгІай, Чувашски, Якутски.

РСФСР-е я

краяш: Алтайски, Краснодарски, Красноярски, Приморски, Ставропольски, Хабаровски;

областаш: Амурски, Архангельски, Астрахански, Белгородски, Брянски, Владимирски, Волгоградски, Вологодски, Воронежски, Горьковски, Ивановски, Иркутски, Калининградски, Калинински, Калужски, Камчатски, Кемеровски, Кировски, Костромской, Куйбышевски, Кургански, Курски, Ленинградски, Липецки, Магадански, Московски, Мурмански, Новгородски, Новосибирски, Омски, Оренбургски, Орловски, Пензенски, Пермски, Псковски, Ростовски, Рязански, Саратовски, Сахалински, Свердловски, Смоленски, Тамбовски, Томски, Тульски, Тюменски, Ульяновски, Челябински, Читински, Ярославски;

республикански доалахьа йола городаш: Москва, Ленинград;

краяшта юкъейоагІа автономни областаш: Адыгейски, Горно-Алтайски, Еврейски, Карачаево-Черкесски, Хакасски;

краяштеи областаштеи юкъейоагІа автономни округаш: Агински, Бурятски, Коми-Пермяцки, Корякски, Ненецки, Таймырски (Долгано-Ненецки), Усть-Ордынски, Бурятски, Ханты-Мансийски, Чукотски, Эвенкийски, Ямало-Ненецки.

Статья 72. Ший лакхерча паччахьалкхен Іаьдален доал дарен органашка гІолла Российски Советски Социалистически Республика доалахьа да:

1.) РСФСР Конституци тІеэцари цунна хувцамаш дари;

2) РСФСР Конституци кхоачашъяра тІехьа тІахьожам лоаттабар, РСФСР Конституцега хьежжа автономни республикай Конституцеш хулга Іалашдар;

3) СССР Лакхехьарча Советага чІоагІъяйта дІачу а луш РСФСР-а юкъе керда автономни республикаши автономни областаши вІашагІъеххар;

4) РСФСР законодательство;

5) паччахьалкхен порядок, гражданий бокъонаши паргІатонаши лораяр;

6) паччахьалкхен Іаьдален доал дарен республикански а моттигашкарча а органий гІулакхаш вІаштІехьдахарен балхен порядок оттаяр;

7) цаІ йола социально-экономически политика чакхъяхар, РСФСР экономикана кулгалдар; Іилма-технически прогресс, Іалама ресурсаех дикагІча тайпара пайда эцарен лораярен мероприятеш Іалашъяр;

8) РСФСР экономически а социально а дегІаахара паччахьалкхен планаш, РСФСР паччахьалкхен бюджет кийчъяри чІоагІъяри, уж кхоачашъярах йола отчеташ чІоагІъяр; автономни республикай паччахьалкхен бюджеташ, краяй, областий, республикански доалахьарча городий бюджеташ кхоачашъяра кулгалдар;

9) ССР Союза законодательствага хьежжа РСФСР паччахьалкхен бюджет хьаяра хьачуйоагІа доходаш оттаяр;

10) союзно-республикански доалахьа долча халкъа боахама доакъошта, республикански доалахьа йолча объединенештен предприятештен кулгалдар;

11) лаьттах, лаьттан ченех, хьухи хихи пайда эцара порядок оттаяр, гонахьара Іалам лорадар;

12) нах чубахачеи коммунальни боахама, торговленеи общественни кхачани, бахача наха бытовой гІулакхаш деча, нах чубаха цІеноці хьалдечеи городаш а нах баха кхыйола моттигаш а тоаечеи, наькъаш дехкачеи транспортаи кулгалдар;

13 РСФСР халкъа образованена, культурни а Іилман а организацештеи учреждениештеи, унахцІено лораяра, физически культуранеи спортаи, социальни Іалашонна кулгалдар; историеи культураи памятникаш лорадар;

14) РСФСР судаша суд яьча гражданашта амнисти яр а гештдар а;

15) дунеи халкъашта юкъерча гІулакхашка РСФСР викалал дар;

16) республикански лоархІам бола кхыдола дешаш къестадар.

Статья 73. РСФСР-о къоастаду ше краевой, областной, окружной, районни хьисапе екъар, хІьта административно-территориальни устройства кхыдола дешаш къестаду.

Статья 74. РСФСР-о дакъа лоац ССР Союза доалахьа дола дешаш къестадеча, СССР Лакхехьарча Совете, СССР Лакхехьарча Совета Президиуме, СССР правительстве, ССР Союза кхыча органашка.

РСФСР-о ший территоре тІа комплексни экономически а социально а дегІаахар Іалашду, цу территоре тІа ССР Союза полномочеш чакхъяхара гІоду, СССР паччахьалкхен Іаьдален доал дарен лакхерча органий решенеш вахаре кхоачашъю.

Шийна карарча дешашка хьежжа РСФСР-о лостам а тел, тІахьожам а лоаттабу союзни доалахьарча предприятей, учреждений, организацей гІулакхашта.

Статья 75. РСФСР бокъо я доазол дехьарча паччахьалкхенашца гІулакхаш леладе, царца договораш деи дипломатически а консульски а викалаш дІа-юха хувцеи, дунеи халкъашта юкъерча организацей балха юкъе дакъа лаца.

Статья 76. СССР законаш РСФСР территоре тІа кхоачашданза даргдоацаш да.

Статья 77. СССР Конституцега хьежжа РСФСР суверенни бокъонаш ССР Союзо лораю.

Корта 8. АВТОНОМНИ СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА

Статья 78. Автономни республика — Российский Советски Федеративни Социалистически Республикана чуйоагІа советски социалистически паччахьалкхе.

Автономни республика ССР Союзеи РСФСР-еи бокъонашца доаца ший доалахьа дола дешаш ше къестаду.

Автономни республика я СССР Конституцегеи РСФСР Конституцегеи хьежжа йола а автономни республика башхалонаш терказ еш йола а ший Конституци.

Статья 79. Автономни республика дакъа лоац РСФСР-еи ССР Союзеи доалахьа дола дешаш йоагІ-йоагІача РСФСР а ССР Союза а паччахьалкхен Іаьдален доал дарен лакхерча органашка гІолла къестадеча.

Автономни республика ший территоре тІа комплексни экономически а социально а дегІаахар Іалашду, цу территоре тІа ССР Союза а РСФСР а полномочеш чакхъяхара гІоду, СССР-еи РСФСР-еи паччахьалкхен Іаьдала а доал дара а лакхерча органий решенеш вахаре кхоачашъю.

Шийга доагІача дешашка диллача автономни республика лостам а тел, тІахьожам а лоаттабу союзнии республиканскии (РСФСР) доалахьарча предприятей, учреждений, организацей гІулакхашта.

Статья 80. Автономни республика территори из раьза йоацаш хувца йиш яц.

Статья 81. РСФСР законаш кхоачашданза даргдоацаши ерригача автономни республикай территореш тІа цхьатарра низ болаши да. Нагахьа санна автономни республика закон РСФСР законаца тарлуш деце, РСФСР законо яхар де деза.

Корта 9. АВТОНОМНИ ОБЛАСТИ АВТОНОМНИ ОКРУГИ

Статья 82. Автономни область РСФСР-а чуйоагІаш а краяна юкъейодаш а я.

Автономни областах дола Закон автономни областа халкъа депутатий Совето еннача представленегІа тІаэц РСФСР Лакхехьарча Совето.

Статья 83. Автономни областа паччахьалкхен Іаьдален доал дарен органий бокъо я паччахьалкхен Іаьдален доал дарен краевой органашка а гІолла санна юкъарчал доаццаш РСФСР паччахьалкхен Іаьдален доал дарен органашца а гІулакхаш леладе.

Статья 84. Автономни округ чуйоагІа краяна е областана. Автономни округех дола Закон тІаэц РСФСР Лакхехьарча Совето.

IV. РСФСР ХАЛКЪА ДЕПУТАТИЙ СОВЕТАШИ УЖ ХАРЖАРА ПОРЯДОКИ

Корта 10. ХАЛКЪА ДЕПУТАТИЙ СОВЕТИЙ БАЛХА СИСТЕМЕИ ПРИНЦИПАШИ

Статья 85. Халкъа депутатий Советаш — РСФСР Лакхехьарча Совето, автономни республикай Лакхехьарча Советаша, халкъа депутатий краевойи областнойи Советаша, халкъа депутатий автономни областийи автономни округайи Советаша, халкъа депутатий городской, районни, городашкарча районни, поселковни юрташкарчеи Советаша вІашагІйолла паччахьалкхен Іаьдала органий цаІ йола система.

Статья 86. РСФСР Лакхехьарча Совета, автономни республикай Лакхехьарча Советий полномочей ха — пхи шу.

Халкъа депутатий моттигашкарча Советий полномочей ха — ши шуи ах шуи.

Йолаш йолча Советий полномочеш чакхъяла шин беттал кІезигагІа йоацаш ха йисалехьа халкъа депутатий Советашка хоржамаш де оттаду.

Статья 87. Халкъа депутатий йоагІ-йоагІача Советий кара дола лоархІамегІдола дешаш цар шоай сессешка дувца а дувц, къеста а ду.

Халкъа депутатий Советаша херж массазара, комиссеш, вІашагІъехк исполнительни распорядительнии, хІьта иштта кхыйола а шоашта отчет луш йола органаш.

Статья 88. Халкъа депутатий Советаша вІашагІъехк паччахьалкхен тІахьожами предприятешка, колхозашка, учреждениешка, организацешка къахьегамхой общественни тІахьожами вІаши тарбеш йола халкъа тІахьожама органаш.

Халкъа тІахьожама органаша тІахьожам лоаттабу паччахьалкхен планаши заданеши кхоачашъяра; паччахьалкхен дисциплина телхаярца, местничество леларца, гІулакх ведомственни хьисапе къестадарца, доал ца дарцеи хІаман кхом ца барцеи, волокитацеи бюрократизмацеи къовсам лоаттабу; паччахьалкхен аппарата болх эргабоахаш тоабара гІоду.

Статья 89. Халкъа депутатий Советаша юкъарчал доццаши шоаш вІашагІъеххача органашка гІоллеи кулгалду паччахьалкхен, боахама, социально-культурни гІирсаш дара дерригача доакъошта, решенеш тІаийю, уж кхоачашъелга Іалашду, решенеш вахаре кхоачашъяра тІехьа тІахьожам лоаттабу.

Статья 90. Халкъа депутатий Советаша шоай болх вІаштІехьбоаккх коллективни, паргІатта, корта болаш дешаш дувцара а къестадара а, массанена дІадовзийтара, исполнительнии распорядительнии органаша, Советаша вІашагІъеххача кхыча органаша Советаштеи бахача нахаи хьалхашка ханханнахьа отчеташ яра, цу балха юкъе дакъа лацара гражданаш шерра юкъеозара ларда тІа.

Халкъа депутатий Советашеи цар вІашагІъеххача органашеи шоай балхах а тІанийьча решенеех а бахача нахага ханханнахьа хоам бу.

Корта 11. ХОРЖАМА СИСТЕМА

Статья 91. Ерригача халкъа депутатий Советашка депутаташ хорж массане дакъа лоацача, нийсачеи духхьаларчеи харжара бокъонах, къайлагІа кхаж а тоссаш.

Статья 92. Депутаташ харжар массане дакъа лоацаш да: законагІа оттаяьча порядкагІа хьаькъала тувлабенна лаьрхІарашкара дІаиккхача 18 шу даьннача РСФСР берригача гражданий бокъо я харжа а шоаш хержа хила а.

Статья 93. Депутаташ харжар цхьатарра бокъо йолаш да; хІара харжархочун цхьа голос я; цхьатаррарча бокъонагІа хоржамашка дакъа лоац берригача харжархоша.

Статья 94. Депутаташ харжар духхьалара да: халкъа депутатий ерригача Советий депутаташ гражданаша юкъарчал доацаш хорж.

Статья 95. Хоржамашка кхаж къайлагІа тосс: харжархой лоІама тІахьожам лоаттабелга дехк.

Статья 96. Депутаталла кандидаташ увттабе бокъо я Советски Союза Коммунистически парте организацей, профессиональни союзий, Кагирхой Ерригсоюзни Ленински Коммунистически Союза, кооперативни, кхыча общественни организацей, къахьегама коллективай, хІьта иштта тІема доакъашкарча тІема гІулакх дерий собраней.

РСФСР гражданаштеи общественни организацештеи гаранти лу депутаталла кандидатий политически, гІулакха, цар шоай оамалаш паргІаттеи массе оагІорахьареи ювца, хІьта иштта бокъо лу собранешка, кепайоазон тІа, телевиденеи радиои гІолла агитаци е.

Халкъа Советий хоржамаш деча хула расходаш паччахьалкхен чотагІа ю.

Статья 97. Халкъа депутатий Советашка депутаташ хорж хоржама округашка гІолла.

РСФСР гражданин халкъа депутатий шин Совете мара хержа хила йиш яц.

Советашка хоржамаш дар Іалашду общественни организацей къахьегама коллективай тІема доакъашкарча тІема гІулакх дерий собраней викалех вІашагІъеххача хоржамий комиссеша.

Халкъа депутатий Советашка хоржамаш дара порядок белгалъю ССР Союза, РСФСР, автономни республикай законаша.

Статья 98. Харжархоша шоай депутаташта наказаш тел.

Халкъа депутатий йоагІ-йоагІа Советаш хьеж харжархой наказашка, дегІаахара экономически а социальни а планаш кийчъеча, бюджет оттаеча уж теркал а еш, вІаштІехьадоаккх наказаш кхоачашделга, уж кхоачашдарах гражданашка хоам бу.

Корта 12. ХАЛКЪА ДЕПУТАТ

Статья 99. Депутаташ халкъа депутатий Советашка йиэза бокъонаш йола халкъа викалаш ба.

Советий балха юкъе дакъа лоацача хана депутаташа къестаду паччахьалкхен, боахама, социально-культурни дешаш, вІаштІехьдоаккх Советий решенеш вахаре кхоачашъелга, паччахьалкхен органий, предприятей, учреждений, организацей балха тІахьожам лоаттабу.

Ший балха тІа депутато хьалхе лелаю юкъара паччахьалкхен хьашташца, теркалъю хоржама округе бахача наха ю запросаш, харжархой наказаш кхоачашделга вІаштІехьдоаккх.

Статья 100. Депутато ший полномочеш чакхйоах производственни е служебни гІулакхаш кхоачашдешше а.

Совета сессеш йолча хана, хІьта иштта законагІа йоагІаш йола кхыйола депутатски полномочеш кхоачашъяра, ше даим болх беча моттиге юкъера алапи а телаш, депутат мукъавоалийт производственни е служебни декхараш кхоачашдарах.

Статья 101. ЙоагІ-йоагІача паччахьалкхен органашкеи гІулакхаш тІарча нахагеи запрос е бокъо я депутата, уж декхарийла ба Совета сессе цу запроса жоп дала.

Депутата бокъо я депутатски балхаца дувзаденна дешаш ерригача паччахьалкхени общественнии органашта, предприятешта, учреждениешта, организацешта хьалхашка увттаде, ше оттадаь дешаш къестадеча дакъа лаца. ЙоагІ-йоагІача паччахьалкхени общественнии органий, предприятей, учреждений, организацей кулгалхой декхарийла ба хьем ца беш депутат тІаэца а, хІьта оттаяьча хана цун предложенешка хьажа а.

Статья 102. Депутата Іалашду хІама новкъа доацаши эффективнои ший бокъонаши декхараши кхоачашдара эша хьалаш.

Депутатий бокъоний сий лорадар, хІьта иштта депутатски балха кхыйола гаранташ депутатий статусах долча Законой ССР Союза кхыча законодательни акташеи, РСФСР, автономни республикай законодательни акташеи оттаю.

Статья 103. Харжархошта, хІьта иштта ше депутаталла кандидат оттаваьча коллективаштеи общественни организацештеи хьалхашка ший балхахи Совета балхахи отчеташ тела декхарийла ва депутат.

Харжархой тешам кхоачаш ца баь депутат моллагІча хана законагІа оттаьча порядкагІа дуккхагІболча харжархой решенегІа юхаваккха йиш йолаш ва.

V. РСФСР ПАЧЧАХЬАЛКХЕН ІАЬДАЛЕН ДОАЛ ДАРЕН ЛАКХЕРА ОРГАНАШ

Корта 13. РСФСР ЛАКХЕХЬАРА СОВЕТ

Статья 104. РСФСР паччахьалкхен Іаьдала лакхера орган я РСФСР Лакхехьара Совет.

РСФСР Лакхехьарча Совета бокъо я СССР Конституцеи укх Конституцеи РСФСР доалахьа дІаденна дерригa дешаш къестаде.

РСФСР Конституци тІаэцар, цунна хувцамаш дар; РСФСР составе керда автономни республикаши автономни областаши вІашагІйохкар СССР Лакхехьарча Советага чІоагІъяйта дІачу а луш; РСФСР экономическии социальнои дегІаяра паччахьалкхен планаш, РСФСР паччахьалкхен бюджети из кхоачашъярах йола отчеташи чІоагІъяр; шийна отчет лу органаш вІашагІъеххкар алхха РСФСР Лакхехьарча Совето деш да.

РСФСР законаш тІанийду РСФСР Лакхехьарча Совето е РСФСР Лакхехьарча Совета решенегІа чакхдоаккхача дерригача халкъо кхаж тассарца (референдумаца).

Статья 105. РСФСР Лакхехьара Совет дукхалга кІезигалга диллача цхьан боарамагІа нах бахача хоржамий округашка хержача 975 депутатах латт.

РСФСР Лакхехьарча Совето ше хержача мандатни комиссей представленегІа решени тІаэц депутатий полномочеш нийса хиларах, хІьта хоржамех дола законодательство толхадаь моттиг хилча цхьабола депутаташ харжар нийса ца лархІарах.

Статья 106. РСФСР Лакхехьарча Совето хорж РСФСР Лакхехьарча Совета Председатели цун бархІ заместители

РСФСР Лакхехьарча Совета Председатела кулгалду РСФСР Лакхехьарча Совета заседанешта, хьеж цун чурча распорядкага.

Статья 107. РСФСР Лакхехьарча Совета сессеш шера шозза гулъю.

АргІан йоаца сессеш гулъю РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума инициативагІа, е РСФСР Лакхехьарча Совета кхоалагІча даькъал кІезигагІа боацача депутатий предложенеех.

РСФСР Лакхехьарча Совета сесси цун заседанеех, хІьта иштта сесси йолча хана чакхйоахача Массазарча комиссей е РСФСР Лакхехьарча Совета кхыча комиссей заседанеех латт.

Статья 108. РСФСР Лакхехьарча Совете законодательни инициатива бокъо я РСФСР Лакхехьарча Совета Президиумага, РСФСР Министрий Советага, паччахьалкхен Іаьдала шоай лакхерча органашка гІолла автономни республикашка, РСФСР Лакхехьарча Совета Массазарчеи кхычеи комиссешка, РСФСР Лакхехьарча Совета депутаташка, РСФСР Лакхехьарча Судага; РСФСР прокурорага.

Шоай юкъарсоюзнии республиканскии органашка гІолла иштта законодательни инициатива бокъо йолаш я общественни организацеш а.

Статья 109. РСФСР Лакхехьарча Совете хьажа оттаяь законий проекташ а кхыдола дешаш а дувц цун заседанешка. Нагахьа санна эшаш моттиг нийсъелча закона проект, из е кхыдола дош хьалххагІе е кхы тІа хьажа дІадала йиш я цхьан е массехк комиссега.

РСФСР законаш, РСФСР Лакхехьарча Советаш соцамаши кхыйола акташи тІанийю РСФСР Лакхехьарча Совета берригача депутатех дуккхагІбараш раьза хиларца.

РСФСР Лакхехьарча Совета е РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума решенеех РСФСР законий проекташ, республика паччахьалкхен вахара кхыдола лоархІаме дешаш дерригача халкъага ювцийта оттае йиш я.

Статья 110. РСФСР законаш, РСФСР Лакхехьарча Совета соцамаши кхыйола акташи кепатох, РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума Председателеи Секретареи кулгаш а яздаь.

Статья 111. РСФСР Лакхехьарча Совета депутата бокъо я РСФСР Министрий Советага, министрашка, РСФСР Лакхехьарча Совето вІашагІъеххача кхыча органий кулгалхошка, хІьта иштта РСФСР карарча юкъарсоюзни доалахьа долча дешаех РСФСР территоре тІа ухкача предприятей, учреждений, организацей кулгалхошка запрос е. Запрос яь РСФСР Министрий Совет е гІулакха тІара саг РСФСР Лакхехьарча Совета сессе е къамаьл даь, е каьхат яздаь жоп дала декхарийла ва.

Статья 112. РСФСР Лакхехьарча Совета бартагІа доацаш РСФСР Лакхехьарча Совета депутат уголовни бехктокхаме оза, набахта чуволла е судебни порядкагІа еш йола административни взыскани е йиш йолаш вац, хІьта сессешта юкъе — РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума бартагІа доацаш.

Статья 113. РСФСР Лакхехьарча Совето хорж РСФСР Лакхехьарча Совета Президиум — РСФСР Лакхехьарча Совета даим болх беш йолеи цунна ше мел беча балха отчет луш йолеи, хІьта Конституце белгалбаьча боарамагІа сессешта юкъерча хана чухь РСФСР паччахьалкхен Іаьдала эггара лакхерча органа функцеш чакхйоахеи орган.

Статья 114. Лакхехьарча Совета Президиума Председатель, Председатела вуриййта заместитель — хІара автономни республикагара цхьаццa, Президиума Секретарь, РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума ткъо член юкъе а волаш депутатех хорж РСФСР Лакхехьарча Совета Президиум.

Российски Советски Федеративни Социалистически Республика

КОНСТИТУЦИ (Керттера Закон)

Статья 115. РСФСР Лакхехьарча Совета Президиумо:

1) РСФСР Лакхехьарча Советен халкъа депутатий моттигашкарча Советашкей хоржамаш де оттаду;

2) РСФСР Лакхехьарча Совета сессеш гулъю;

3) РСФСР Лакхехьарча Совета массазарча комиссей балха лостам тел;

4) РСФСР Конституцин кхоачашъяра тӀехь тӀахьожам лоаттабу, автономни республикай конституцеши законаши РСФСР Конституцегеи законашкеи хьежжа хулга Ӏалашду;

5) районни (городской) халкъа судий хоржамаш де оттаду;

6) РСФСР законаш доашх;

7) халкъа депутатий моттигашкарча Советий балха кулгалделга Ӏалашду;

8) РСФСР административно-территориальни устройства дешаш къестадара порядок белгалъю; краяй, областий, автономни областий, автономни округай доазонаши районашта скъари увтта а ду, хувца а хувц; районаш, городаш, городашкара районаш вӀашагӀъехк; городаш доалахьа хулга увттаду; районий, городий, городашкарча районий, болхлой поселкай, нах бахача кхыча моттигий цӀераш хувц;

9) районашта екъар. городаш, городашкара районаш вӀашагӀъехкар, городаш доалахьа хилар хувиар, районий, городий, городашкарча районий цӀераш техкари уж хувцари, хӀаьта иштта автономни республикай кхыйолча нах бахача моттигий цӀераш хувцар чӀоагӀду;

10) нагахьа санна законаца тарлуш еце РСФСР Министрий Совета, автономни республикай Министрий Советий соцамаши распоряженеши, халкъа депутатий краевой, областной, городской (республикански доалахьарча городий) Советий, халкъа депутатий автономни областий Советий решенеш дӀайоах;

11) РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамоташ тел; РСФСР сийлен цӀераш увтта а ю техка а техк;

12) РСФСР гражданстве хьаэц; убежище ялара дош къестаду;

13) РСФСР судаша суд яьча гражданашта гештдар чакхдоах;

14) РСФСР дунен халкъашта юкъерча договорашта ратификации денонсаци ю;

15) кхыча паччахьалкхенашкеи дунен халкъашта юкъерча организацешкеи РСФСР дипломатически викалаш дӀа а хьежабу, юха а бех;

16) шийга аккредитаци яьча кхыча паччахьалкхений дипломатически викалаш тӀаййбара а юхабехара а грамоташ тӀаэц;

17) РСФСР Конституцен законашен оттаяь кхыйола полномочеш чакхйоах.

Статья 116. РСФСР Лакхехьарча Совета сессешта юкъерча хана цун аргӀанарча сессе чӀоагӀъе дӀачу а луш РСФСР Лакхехьарча Совета Президиумо:

1) хӀанз йолаш йолча РСФСР законодательни акташта дииза даргдоацаш хилча хувцамаш юкъеххухь;

2) автономни республикай доазонаш хувцар чӀоагӀду; керда краяш, областаш, автономни округаш вӀашагӀъехк;

3) РСФСР Министрий Совета предложенегӀа РСФСР министерстваши паччахьалкхен комитеташи вӀашагӀа а ехк, дӀа а йоах;

4) РСФСР Министрий Совета Председатела представленегӀа РСФСР Министрий Совета юкъебоагӀа цхьабола нах дӀа а боах, балха тӀа а хьежабу.

Статья 117. РСФСР Лакхехьарча Совета Президиумо указаш арадоах, соцамаш тӀаййду.

Статья 118. РСФСР Лакхехьарча Совета полномочеш чакхъяьлча а РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума полномочеш юс РСФСР Лакхехьарча Совето хержа керда Президиум вӀашагӀйоллалца.

Керда херҗа РСФСР Лакхехьара Совет хьалха хиннача составерча РСФСР Лакхехьарча Совета Президиумо гулъю хоржамаш хиина шин беттал дукхагӀа ха ялалехьа.

Статья 119. РСФСР Лакхехьарча Совето депутатех хорж РСФСР Лакхехьарча Совета кара дола дешаш юхьанца къестадаран кийчдаран, хӀаьта иштта РСФСР законаши РСФСР Лакхехьарча Совета а цун Президиума а кхыйола решенеши кхоачашъе новкъостал дара, паччахьалкхен органийи организацей балха тӀахьожам лоаттабара йола массазара комиссеш.

РСФСР Лакхехьарча Совето хьаю, хила езаш лоархӀе, следственни, ревизионни, моллагӀча кхыча дешаех йола комиссеш.

Ерригa паччахьалкхен органаш, учрежденеш, гӀулакхаш тӀара нах декхарийла ба РСФСР Лакхехьарча Совета комиссеша дӀадехар кхоачашде, царна эшаш йола материалаши документаши дӀатела.

Паччахьалкхени общественнии органаш, учрежденеши организацеши, комиссей рекомендацешка хьажанза яргьяц. Хьажарах хьахиинарех е чакхдаьхача гӀулакхех оттаьча хана комиссешка хоам бе боагӀа.

Статья 120. РСФСР Лакхехьарча Совето тӀахьожам лоаттабу ерригача шийна отчет луча паччахьалкхен органий балха.

РСФСР Лакхехьарча Совето вӀашагӀйолл РСФСР халкъа тӀахьожама органий системана керте латта РСФСР халкъа тӀахьожама Комитет.

Статья 121. РСФСР Лакхехьарча Советен цун органийи балха порядок РСФСР Лакхехьарча Совета Регламентаци РСФСР Конституце ларда тӀа арадоахача РСФСР кхыча законашцеи белгалъяь я.

Корта 14. РСФСР МИНИСТРИЙ СОВЕТ

Статья 122. РСФСР Министрий Совет — РСФСР правительство — РСФСР паччахьалкхен Ӏаьдала лакхера исполнительнии распорядительнии орган.

Статья 123. РСФСР Министрий Совет вӀашагӀйолл РСФСР Лакхехьарча Совето РСФСР Министрий Совета Председатель, Председатела хьалхара заместителаши заместителаши, РСФСР министраш, РСФСР Паччахьалкхен комитетий председателаш чу а боагӀаш.

РСФСР Министрий Совета Председатела представленегӀа РСФСР Лакхехьарча Совета йиш я. РСФСР кхыча органийи организацейи кулгалхой РСФСР Правительства состава юкъебахийта.

Керда херҗача РСФСР Лакхехьарча Совета хьалхашка цун хьалхарча сессе ший полномочеш Ӏойохк РСФСР Министрий Совето.

Статья 124. РСФСР Министрий Совет РСФСР Лакхехьарча Совета хьалхашка бехктокхамеи цунна отчет телаши я, хӀаьта РСФСР Лакхехьарча Совета сессешта юкъерча хана — цо отчет телача РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума хьалхашка.

РСФСР Министрий Совето хан-ханнахьа РСФСР Лакхехьарча Совета хьалхашка ший балхах йола отчеташ ю.

Статья 125. РСФСР Министрий Совета бокъо я РСФСР кара дола паччахьалкхен доал дара дерригa дешаш къестаде, хӀана аьлча Конституцега диллача РСФСР Лакхехьарча Советен РСФСР Лакхехьарча Совета Президиумен компетенцена чудоагӀаш уж доацандаь.

Ший полномочешка хьежжа РСФСР Министрий Совето:

1) Ӏалашду халкъа боахаман социально-культурни гӀирсаш хьалдаран кулгалделга; кийч а ду кхоачаш а ду халкъа вахара хьали культурен лакхъелга Ӏалашдар, Ӏилмеи техникеи дегӀайоалаяр, Ӏалама кхоачамех дикагӀа пайда эцараи уж лорадараи де дезараш; новкъостал ду ахчани кредитнии система чӀоагӀъяра, паччахьалкхен страховани, учетеи статистикаи цаӀ йола система вӀаштӀехьъяккхара; дакъа лоац маьхий, къахьегамах дӀалучун, социальни Ӏалашон цаӀ йола политика чакхйоаккхача; вӀаштӀехьдоаккх промышленни гӀишлон, юртбоахама предприятешта, объединенешта, транспортеи бувзамеи предприятешта, хӀаьта иштта кхыйолча республикански моттигерчеи доалахьарча организацештеи учрежденештеи доал делга;

2) кийч а ю РСФСР Лакхехьарча Совете дӀачу а тел РСФСР экономически социальнии дегӀайоалаяра текуши а перспективни а паччахьалкхен планаш, РСФСР паччахьалкхен бюджет; паччахьалкхен планаши бюджети кхоачашъяра, РСФСР экономически районаш, автономни республикаш, краяш, областаш, республика доалахьара городаш комплексни экономически социальнии дегӀайоалаелга Ӏалашдара де дезар ду; РСФСР доагӀача дешашта союзни доалахьарча предприятей, учрежденей, организацей балха лостам а тел тӀахьожам а лоаттабу; РСФСР Лакхехьарча Совете дӀачутел план кхоачашъярахи бюджет кхоачашъярахи йола отчеташ;

3) чакхдоах паччахьалкхен хьашташ лорадара, социалистически доалахьеи общественни порядоки лораяра, гражданий бокъонаши паргӀатонаши Ӏалашъяраи лораяраи де дезараш;

4) СССР Конституце белгалдаьча доазонех паччахьалкхен кхерамзлен мехка оборона низи Ӏалашбара де дезараш ду;

5) ССР Союзо оттаьча порядкагӀа РСФСР-о кхыча мехкашкарча паччахьалкхенашца, дунен халкъашта юкъерча организацешца лeладеча тӀулакхий даькъана кулгалделга чакхдоакх.

6) вӀашагӀйоахк хиланза яргйоацаш хуле боахама, социально-культурни гӀулакхашта йола РСФСР Министрий Советера комитеташ, керттера управленеш, кхыйола ведомстваш;

7) автономни республикай Министрий Советий балха лостам тел, балхага хьеж, кулгалду халкъа депутатий моттигашкарча Советий исполнительни комитетий балха.

Статья 126. Халкъа боахама кулгалделга Ӏалашдарца дувзаденна дешаши кхыдола паччахьалкхен доал дара дешаши къестадара йола РСФСР Министрий Совета массазара орган санна болх беш я РСФСР Министрий Совета Президиум, цунна РСФСР Министрий Совета Председатели РСФСР Министрий Совета Председатела хьалхара заместителаши, заместителаши, хӀаьта иштта РСФСР Министрий Совета хьакъехьарча законага хьежжа правительства кхыбола членаши чу а боагӀаш.

Статья 127. РСФСР Министрий Совето СССР-ен РСФСР-ен законодательни актай, СССР Министрий Совета соцамий, распоряженей ларда тӀеи уж кхоачашъеши соцамаш ду, распоряженеш тел, уж кхоачашъелга вӀаштӀехь а доакх, кхоачаш миштa ю а хьеж. РСФСР Министрий Совета соцамаши распоряженеши РСФСР ерригaча территоре тӀа кхоачашъянза яргйоацаш я.

Статья 128. РСФСР Министрий Совета бокъо я ший компетенце доазонех долча дешашта дола автономни республикай Министрий Советий соцамаши распоряженеши чакх ца йоалийташ сецае, хӀаьта иштта халкъа депутатий краевой, областной, городской (республика доалахьарча городашка) Советий исполнительни комитетийи автономни областий халкъа депутатий Советий исполнительни комитетийи решенеши распоряженеши юхаяха.

РСФСР Министрий Совета бокъо я РСФСР министерствай, Паччахьалкхен комитетий, ший карарча кхыча органий акташ юхаяха.

Статья 129. РСФСР Министрий Совето вӀашагӀ а тох лостам а тел союзно-республикански республикански министерствай, РСФСР Паччахьалкхен комитетий, шийна кара йолча кхыча органий балха.

Союзно-республикански министерствашеи РСФСР Паччахьалкхен комитеташеи шоашта кара долча доал дара доакъошта кулгалду, е доакъошта юкъера доал делга чакхдоакх, РСФСР Министрий Совета а иштта йоагӀ-йоагӀача союзно-республикански министерства е РСФСР Паччахьалкхен Комитето яхар а деш.

Республикански министерствашеи РСФСР Паччахьалкхен комитеташеи шоашта кара долча доал дара доакъошта кулгалду, е РСФСР Министрий Совето яхар а деш доакъошта юкъе доал делга чакхдоах.

РСФСР министерстваши Паччахьалкхен комитеташа бехктокхаме я шоашта кара долча доал дара сферай балхан уж дегӀакхувлараи; шоай компетенце доазонашка хьежжа СССР, РСФСР Законий, СССР Лакхехьарча Советен цун Президиумеи, РСФСР Лакхехьарча Советен цун Президиумеи кхыйолча решеней, СССР Министрий Советен РСФСР Министрий Советеи соцамийи распоряженейи, СССР йоагӀ-йоагӀача Министерствайи Паччахьалкхен комитетийи актай ларда тӀеи уж кхоачашъеши акташ арайоах, уж кхоачашъелга вӀаштӀехьа а доах, тохка а тохк.

Статья 130. РСФСР Министрий Советеи цун Президиумеи компетенци, цар балха порядок, РСФСР Министрий Совето паччахьалкхен кхыча органашца дӀа-юха леладу гӀулакхаш, хӀаьта иштта РСФСР союзно-республикански республикански министерствайи Паччахьалкхен комитетийи перечень Конституце ларда тӀа РСФСР Министрий Советах долча Законо белгалъеш я.

VI. АВТОНОМНИ РЕСПУБЛИКА ПАЧЧАХЬАЛКХЕН ӀАЬДАЛЕИ ДОАЛ ДАРЕИ ЛАКХЕРА ОРГАНАШ

Корта 15. АВТОНОМНИ РЕСПУБЛИКА ЛАКХЕХЬАРА СОВЕТ

Статья 131. Автономни республика паччахьалкхен Ӏаьдала лакхера орган я автономни республика Лакхехьара Совет.

Автономни республика Лакхехьарча Совета бокъо я СССР Конституце, РСФСР Конституце, автономни республика Конституце автономни республикага доал де дӀаденна дерригa дешаш къестаде.

Автономни республика Конституци тӀаэцилга, цунна юкъе хувцамаш делга; автономни республика экономически социальнии дегӀайоалаяра паччахьалкхен планаш, паччахьалкхен бюджет, уж, кхоачашъяра хьакъехьара отчеташ чӀоагӀъелга; цунна отчет тела органаш вӀашагӀйохкилга чакхдоаккх алхха автономни республика Лакхехьарча Совето.

Автономни республика законаш тӀаэц автономни республика Лакхехьарча Совето.

Статья 132. Автономни республика Лакхехьарча Совето хорж Лакхехьарча Совета Президиум — автономни республика Лакхехьарча Совета массаза болх беш а ше беча берригача балхах цунна отчет телаш а йолеи Конституце оттадаьча доазонех сессешта юкъерча хана автономни республика паччахьалкхен Ӏаьдала лакхерча органа функци кхоачашъеш йолеи орган.

Автономни республика Лакхехьарча Совета Президиума состави полномочеши белгалъю автономни республика Конституце.

Корта 16. АВТОНОМНИ РЕСПУБЛИКА МИНИСТРИЙ СОВЕТ

Статья 133. Автономни республика Министрий Совет — автономни республика правительство — автономни республика паччахьалкхен Ӏаьдала лакхера исполнительнии распорядительнии орган вӀашагӀйолл автономни республика Лакхехьарча Совето.

Автономни республика Министрий Совет автономни республика Лакхехьарча Совета хьалхашка бехктокхаме а цунна отчет телаш а я, хӀаьта Лакхехьарча Совета сессешта юкъерча хана — ше отчет телача автономни республика Лакхехьарча Совета Президиума хьалхашка.

Статья 134. Автономни республика Министрий Совето СССР, РСФСР, автономни республика законодательни актай, СССР Министрий Совета, РСФСР Министрий Совета соцамийи распоряженейи ларда тӀа а уж кхоачашъеш а соцамаш ду, распоряженеш тел, уж кхоачашъелга вӀаштӀехьдоах, мишта кхоачашъю хьеж.

Статья 135. Автономни республика Министрий Совета бокъо я ший компетенце доазонашка хьежжа халкъа депутатий районни, городской (республика (АССР) доалахьарча городашка) Советий исполнительни комитетий решенеши распоряженеши юхаяха.

Автономни республика Министрий Совета бокъо я автономни республика министерствай, паччахьалкхен комитетий, шийна карарча кхыча органий акташ юхаяха.

Статья 136. Автономни республика Министрий Совето вӀашагӀ а тох лостам а тел автономни республика министерствай, паччахьалкхен комитетий, цун карарча кхыча органий балха.

Автономни республика министерствашеи паччахьалкхен комитеташеи шоашта кара долча доал дара доакъошта кулгалду е доакъошта юкъера доал ду, автономни республика Министрий Совета санна РСФСР йоагӀ-йоагӀача министерстваи паччахьалкхен комитетои яхар а деш.

VII. РСФСР ПАЧЧАХЬАЛКХЕН ӀАЬДАЛЕИ ДОАЛ ДАРЕИ МОТТИГЕРА ОРГАНАШ

Корта 17. ХАЛКЪА ДЕПУТАТИЙ МОТТИГАШКАРА СОВЕТАШ

Статья 137. Краяшка, областашка, автономни областашка, автономни округашка, районашка, городашка, городашкарча районашка, поселкашка, юрташка паччахьалкхен Ӏаьдала органаш я йоагӀ-йоагӀаш йола халкъа депутатий Советаш.

Статья 138. Халкъа депутатий моттигашкарча Советаша къестаду моттигера лоархӀам бола дерригa дешаш, паччахьалкхен юкъарча хьашташкеи Совета территоре тӀа бахача гражданий хьашташкеи хьежжа, лакхагӀа латтача паччахьалкхен органий решенеш чакхйоах, лохагӀа латтача халкъа депутатий Советий балха кулгалду. республикански юкъарсоюзнии лоархӀам бола дешаш дувцача дакъа лоац, царех йола шоай предложенеш тел.

Халкъа депутатий Советаша шоай территоре тӀа кулгалду паччахьалкхен, боахама, социально-культурни гӀирсаш хьалдара; экономически социальнии дегӀаахара планаш моттигера бюджет, уж кхоачашъяра хьакъехьара отчеташ чӀоагӀъю; шоашта кара йолча паччахьалкхен органий, предприятей, учрежденей. организацей балха кулгалду; законаш кхоачашделга, паччахьалкхени общественни порядок, гражданий бокъонаш лораелга Ӏалашду; мехка обороне низ чӀоагӀбара новкъостал ду.

Статья 139. Халкъа депутатий моттигашкарча Советаша шоай полномочешка хьежжа цар территоре тӀа экономически социальнии дегӀаахар Ӏалашду; цун территоре тӀарча лакхагӀа латтача органий карарча предприятеша, учрежденеша, организацеша законаш кхоачашдара тӀахьожам лоаттабу; латта леладара, Ӏалам лорадара, гӀишлои, къахьегама кхоачамех пайда эцара, халкъа эша товараш хьадара, социально-культурни, бытовой, бахача наха гӀулакх дара кхыча а даькъерча цар балха лостам тел, тӀахьожам лоаттабу.

Статья 140. Халкъа депутатий моттигашкарча Советаша решенеш тӀаийю ССР Союза, РСФСР, автономни республика законодательства шоашта еннача бокъонашка хьежжа.

Моттигашкарча Советий решенеш кхоачашъе декхарийла я Совета территоре тӀа мел йола предприятеш, учрежденеш, организацеш, хӀаьта иштта гӀулакхаш тӀара нахи гражданаши.

Статья 141. Халкъа депутатий краевой, областной Советий, автономни областийи автономни округайи Советий, халкъа депутатий районни, городской, городашкарча районий Советий сессеш гулъю цар исполнительни комитеташа шера йиънел кӀезигагӀа йоацаш.

Халкъа депутатий поселкайи юртийи Советий сессеш гулъю цар исполнительни комитеташа шера ялхнел кӀезигагӀа йоацаш.

Халкъа депутатий моттигашкарча Советий бокъо я сессешка ССР Союза, РСФСР, автономни республика законодательства шоай кара дӀаденна моллагӀа дешаш дувца а къестаде а. Алхха сессешка дувцаш а къестадеш а долча дешай перечень оттаю халкъа депутатий моттигашкарча Советий хьакъехьарча законегӀа.

Статья 142. Халкъа депутатий моттигашкарча Советаша депутатех хьахорж моттигашкарча Советашта чудоагӀа дешаш хьалххагӀе дувцара а кийчдара а йола, хӀаьта иштта Советий решенеш кхоачашъяра, паччахьалкхен органий, предприятей, учрежденей, организацей балха тӀахьожам лоаттабара йола массазара комиссеш.

Моттигашкарча Советий массазарча комиссей рекомендацеш къоастае декхарийла я йоагӀ-йоагӀаш йола паччахьалкхени общественнии органаш, предприятеш, учрежденеш, организацеш. Къоастаярах хьахиинначун е де лаьрхӀачун хьакъехьа комиссешка хоам бе беза оттаьча ханна.

Статья 143. Халкъа депутатий моттигашкарча Советаша кулгалду лохехьа латтача Советий балха, цар бокъо я лохехьа латтача Советий акташ, нагахьа санна законодательствагӀа йоагӀача тайпара еце, уж юхаяха.

Статья 144. Халкъа депутатий моттигашкарча Советаша шоай болх бу общественни организацешцеи къахьегама коллективашцеи айхха бувзам а болаш, эгтара лоархӀамегӀа дола дешаш гражданашка дувцийта увттаду, массазарча комиссей, исполнительни комитетий, Советашта отчет телача кхыча органий балха уж юкъеуаз, моттигашкарча шоай лоӀамерча обществай балха новкъостал ду, бахача наьха общественни самодеятельность дегӀакхувл.

Корта 18. ХАЛКЪА ДЕПУТАТИЙ МОТТИГАШКАРЧА СОВЕТИЙ ИСПОЛНИТЕЛЬНИ КОМИТЕТАШ

Статья 145. Халкъа депутатий моттигашкарча Советий исполнительнии распорядительнии органаш я депутатех цар укх составагӀа хоржаш йола исполнительни комитеташ: председатель, председатела заместителаш, секретарь, членаш.

Исполнительни комитеташ шера цхьаннел кӀезигагӀа йоацаш отчет тела езаш я шоаш херҗача Советашта, хӀаьта иштта къахьегама коллективайи гражданаш бахача моттигашкарчея собранешка а.

Статья 146. Халкъа депутатий моттигашкарча Советий исполнительни комитеташ юкъарчал доацаш отчет тела езаш я уж херҗача Совета а лакхагӀа латтача исполнительнии распорядительнии органа а.

Статья 147. Халкъа депутатий моттигашкарча Советий исполнительни комитеташа шоаш херҗача Советий, лакхехьа латтача паччахьалкхен Ӏаьдалеи доал дареи органий решеней ларда тӀа кулгалду йоагӀ-йоагӀача Советий територе тӀарча паччахьалкхен, боахама, социально-культурни гӀишлош хьалъяра.

Халкъа депутатий моттигашкарча Советий исполнительни комитетий алхха Советий сессешка къестаде дезараш доацаш кхы мел дола дерригa Советаша леладу дешаш къестаде бокъо я.

Исполнительни комитеташа гулъю Советий сессеш, лостам тел Советий массазарча комиссей балха; шоай полномочеш кхоачашъяра депутаташта новкъостал ду; Советийи лакхехьа латтача паччахьалкхен органийи решенеш, хӀаьта иштта харжархой наказаш кхоачашделга вӀаштӀехьдоакх; шоашта кара йолча доал дара органашта кулгалду.

Статья 148. Халкъа депутатий моттигашкарча Советий исполнительни комитеташа шоай компетенцега хьежжа решенеш тӀа а ийю распоряженеш а тел.

Статья 149. Халкъа депутатий лакхехьа латтача Советий исполнительни комитетий бокъо я халкъа депутатий лохехьа латтача Советий исполнительни комитетий решенеши распоряженеши юхаяха.

Статья 150. Халкъа депутатий моттигашкарча Советий полномочеш чакхъяьлча цар исполнительни комитеташа шоай полномочеш лелаю керда херҗача халкъа депутатий Советаша исполнительни комитеташ харжжалца.

Статья 151. Исполнительни комитетий отделаши управленеши вӀашагӀъехк халкъа депутатий краевой, областной Советаша, автономни областий, автономни округай халкъа депутатий Советаша, районни, городской, городашкарча районни халкъа депутатий Советаша, хӀаьта ший балха тӀехь Советашеи цар исполнительни комитеташеи санна йоагӀ-йоагӀача лакхехьа латтача паччахьалкхен доал дара органаша яхар а деш.

Халкъа депутатий Советий исполнительни комитетий отделийи управленейи перечень, уж вӀашагӀйохкара порядок оттаю ССР Союза. РСФСР. автономни республика законодательства.

VIII. РСФСР ЭКОНОМИЧЕСКИ СОЦИАЛЬНОИ ДЕГӀАЙОАЛАЯРА ПАЧЧАХЬАЛКХЕН ПЛАН. РСФСР ПАЧЧАХЬАЛКХЕН БЮДЖЕТ

Корта 19. РСФСР ЭКОНОМИЧЕСКИ СОЦИАЛЬНОИ ДЕГӀАЙОАЛАЯРА ПАЧЧАХЬАЛКХЕН ПЛАН

Статья 152. РСФСР экономически социальнои дегӀайоалаяра паччахьалкхен план СССР экономически социальнои дегӀайоалаяра паччахьалкхен плана чудоагӀа дакъа да.

РСФСР экономически социальнои дегӀайоалаяра текушии перспективнии планаша де лерхӀар да СССР экономически социальнои дегӀайоалаяра керттерча декхарашкеи лостамашкеи хьежжа республика территоре тӀа экономически социальнои комплексни дегӀаухилга Ӏалашдар.

Статья 153. РСФСР экономически социальнои дегӀайоалаяра паччахьалкхен планаша белгалду экономикаи, социально-культурнии, гӀишлони даькъера декхараш, чулоац РСФСР территоре тӀарча халкъа боахамеи экономически районийи доакъош дегӀадоаладара целевой комплексни программаш, планаш, цунна чуйоагӀа автономни республикаш, краяш, областаш, автономни областаш, республика карара городаш экономически социальнои дегӀайоалаяра планаш.

Статья 154. РСФСР экономически социальнои дегӀайоалаяра паччахьалкхен план кийчъю РСФСР Министрий Совето, СССР экономически социальнои дегӀайоалаяра паччахьалкхен планага хьежжа, РСФСР министерствай, паччахьалкхен комитетий, паччахьалкхен доал дара кхыча органий, автономни республикай Министрий Советий, халкъа депутатий моттигашкарча Советий планий проекташ ларде а лувцаш.

РСФСР экономически социальнои дегӀайоалаяра паччахьалкхен плана юкъедолх РСФСР территоре тӀарча союзни доалахьарча предприятей, учрежденей, организацей планий керттера хьокхамаш.

Экономически социальнои дегӀаахара планаш кийчъю предприятей, учрежденей, организацей коллективай, хӀаьта иштта общественни организацей предложенеш чоте а эцаш.

Статья 155. РСФСР Министрий Совето РСФСР Лакхехьарча Совете хьажийта дӀачутел РСФСР экономически социальнои дегӀайоалаяра паччахьалкхен план.

РСФСР Лакхехьарча Совето РСФСР Министрий Совета докладагӀеи РСФСР Лакхехьарча Совета Планово-бюджетнии кхычеи массазарча комиссей заключенеегӀеи ювца а ювц чӀоагӀ а ю РСФСР экономически социальнои дегӀайоалаяра паччахьалкхен план.

Статья 156. РСФСР Министрий Совето вӀаштӀехьдоаккх РСФСР экономически социальнои дегӀайоалаяра паччахьалкхен план кхоачашъелга, планови дисциплина чӀоагӀъяра де дезар а ду.

Статья 157. РСФСР экономически социальнои дегӀайоалаяра паччахьалкхен планаш кхоачашъяра хьакъехьарча отчеташка хьожа а хьож чӀоагӀ а ю. РСФСР Лакхехьарча Совето. Планаш кхоачашъяра юкъара хьокхамаш кепатох массанена дӀадовзийтара.

Корта 20. РСФСР ПАЧЧАХЬАЛКХЕН БЮДЖЕТ

Статья 158. РСФСР паччахьалкхен бюджет СССР паччахьалкхен бӀарччача бюджета чудоагӀа дакъа да.

Статья 159. РСФСР паччахьалкхен бюджето вӀашагӀтох РСФСР республикански бюджет, автономни республикай паччахьалкхений бюджеташ, моттигашкара бюджеташ.

Статья 160. РСФСР паччахьалкхен бюджета доходаши расходаши РСФСР республикански бюджета, автономни республикай паччахьалкхений бюджеташта, моттигашкарча бюджеташта юкъе дӀанийсъяр белгалдаь да РСФСР, автономни республикай, халкъа депутатий моттигашкарча Советий бюджетий бокъоний хьакъехьарча РСФСР Законаца.

Статья 161. РСФСР паччахьалкхен бюджет РСФСР Министрий Совето СССР-и РСФСР-и экономически социальнои дегӀайоалаяра паччахьалкхений планий, СССР паччахьалкхен бюджета ларда тӀа кийтъю, хӀаьта РСФСР Лакхехьарча Совето РСФСР Министрий Совета докладагӀеи РСФСР Лакхехьарча Совета планово-бюджетнии кхычеи Массазарча комиссей заключенеегӀеи чӀоагӀ а ю.

Статья 162. РСФСР паччахьалкхен бюджет кхоачашъяра хьакъехьара отчет чӀоагӀъю РСФСР Лакхехьарча Совето. Бюджет кхоачашъяра юкъара хьокхамаш кепатох массанена дӀадовзийтара.

IX. ПРАВОСУДИ, АРБИТРАЖ, ПРОКУРОРСКИ ТӀАХЬОЖАМ

Корта 21. СУДИ АРБИТРАЖИ

Статья 163. РСФСР правосуди кхоачашъер алхха суд я. РСФСР судаш я РСФСР Лакхехьара Суд, автономни республикай Лакхехьара Судаш, краяй, областий, городий судаш, автономни областий судаш, автономни округай судаш, районий (городий) халкъа судаш.

РСФСР судий болх вӀаштӀехьбоаккхилгеи цун порядоки белгалъю ССР Союзеи РСФСР-ен Законашца.

Статья 164. РСФСР ерригa судаш вӀашагӀъехк судахойи халкъа заседателаши харжара хьисапе.

Районий (городий) халкъа судий халкъа судахой хорж района (города) гражданаша массане а дакъа лоацача, дукхьаларча, нийсача харжара бокъонах, къайлагӀа кхаж а тосаш, пхе шера. Районий (городий) халкъа судий халкъа заседателаш хорж уж болх беш е бахаш болча моттигашка гражданий собранешка гуччахьа голосовани а еш шин шераи ах шераи.

ЛакхегӀа латта судаш хорж халкъа депутатий йоагӀ-йоагӀача Советаша пхи шера.

Судахойи халкъа заседателаши харжархошта е уж херҗача органашта хьалхашка бехктокхаме ба, царна отчеташ телаш а законо оттаьча порядкагӀа цар юхабеха йиш йолаш а ба.

Статья 165. РСФСР Лакхехьара Суд РСФСР эгтара лакхера судебни орган я, хӀаьта иштта РСФСР судий судебни балха тӀахьожам лоаттабеш а я.

РСФСР Лакхехьара Суд хорж РСФСР Лакхехьарча Совето, председатель, цун заместителаш, членаш, халкъа заседателаш чу а богӀаш.

Статья 166. Ерригача судашка дувцаш дола граждански уголовнии дешаш коллегиально дувц; хьалхарча инстанцерча суде — халкъа заседателаша дакъа лоацаш. Правосуди чакхйоаккхача хана судахочун мел йола бокъонаш йолаш ба халкъа заседателаш.

Статья 167. Судахойи халкъа заседателаши шоай лоӀаме ба, алхха Законо яхар мара де лезаш а бац.

Статья 168. РСФСР-е правосуди чакхйоаккх Законаи судаи хьалхашка гражданаш цхьатарра бокъонаш йолаш хиларца.

Статья 169. Ерригача судашка дешаш гуччахьа дувц. Суда къайлача заседане дешаш дувца йиш яц. Законо оттаьча бокъонагӀа мара цу хана судопроизводства ерригa бокъонаш а лелаеш.

Статья 170. Бехкечоа защита е бокъо лу.

Статья 171. РСФСР судопроизводство лелаю эрсий меттала, автономни республика, автономни областа, автономни округа меттала, е цу моттиге бахача нахах дукхагӀбарий меттала. Дувцача деша юкъе дакъа лоацаш болча, судопроизводство лелаеш бола мотт ховш боацача наха деша материалаш йизза йовза, переводчикага гӀолла суда гӀулакхашка дакъа лаца бокъо а наьна меттала суде къамаьл де бокъо а лу.

Статья 172. Зулам даьд аьнна цхьаккха сага бехк бе а, хӀаьта иштта уголовни бехктокхаме оза а йиш яц суда приговорагӀеи Законага хьежжаи мара.

Статья 173. Гражданаштеи организацештеи юридически новкъостал дара болх беш я адвокатий коллегеш. ЗаконодательствагӀа доагӀаш дале гражданашта мах боацаш ду юридически новкъостал.

Адвокатура болх вӀаштӀехьбаккхари цун порядоки ССР Союзеи РСФСР-ен законодательства белгалъю.

Статья 174. Граждански уголовни дешаех йолча судопроизводстве дакъа лоацийт общественни организацейи къахьегама коллективайи викалашка.

Статья 175. Предприятешта, учрежденешта, организацешта юкъера боахама хьакъехьара къовсамаш къестаделга чакхдоах Паччахьалкхен арбитража органаша шоай компетенцега хьежжа.

Корта 22. ПРОКУРАТУРА

Статья 176. Ерригача министерстваша, Паччахьалкхен комитеташеи ведомствашеи, предприятеша, учрежденешеи организацешеи, халкъа депутатий моттигашкарча исполнительнии распорядительнии органаша, колхозаша, кооперативнии кхыча общественнии организацеша, гӀулакхаш тӀарча наха, хӀаьта иштта гражданаша РСФСР территоре тӀа законаш нийсси цхьан тайпаре кхоачашдара лакхера тӀахьожам лоаттабелга юкъарчал доацаш СССР Генеральни прокуроро, цунна карарча РСФСР прокуроро, лохехьа латтача прокурораша кхоачашдеш да.

Статья 177. РСФСР прокурор, автономни республикай, краяй, областий, автономни областий прокурораш СССР Генеральни прокуроро хьежабу.

Автономни округий, районий, городий прокурораш РСФСР прокуроро хьежабу, СССР Генеральни прокуроро чӀоагӀ а беш.

Статья 178. РСФСР прокурореи лохагӀа латтача берригача прокурорийи полномочей ха — пхи шу.

Статья 179. Прокуратура органаша шоай бокъонаш кхоачашъю цхьаккха тайпара моттигашкарча органашка хьаьтта хӀама а доацаш, алхха Генеральни прокурора мара кара а йоацаш.

X. РСФСР ГЕРБ, БАЙРАКХ, ГИМН, СТОЛИЦА

Статья 180. Российски Советски Федеративни Социалистически Республика Паччахьалкхен герб я цӀеча фона тӀа маьлха зӀанарашка «РСФСР», «Массе а мехкий пролетареш, вӀашагӀкхетал!» яха йоазув тӀадола кӀи канаш гонахьа латтача марсеи жӀовнеи сурт. Герба тӀа лакхехьа — пхи са бола седкъа.

Статья 181. Российски Советски Федеративни Социалистически Республика Паччахьалкхен байракх я хьалкхоабача гӀажа юххе гӀолла байракха дӀоахала бархӀлагӀа дакъа шорал дола сийрда сийна оасилг бодаш нийса саьнаш долча цӀеча кӀадах яь. Аьрдехьарча лакхерча саьнга дошо марси жӀови, цар тӀа дошо гома юкъе боалла пхи са бола цӀе седкъа а тӀалатташ. Байракха шорали дӀоахали вӀаши нийсдича укх тайпара да—1:2.

Статья 182. Российски Советски Федеративни Социалистически Республика Паччахьалкхен гимн РСФСР Лакхехьарча Совета Президиумо чӀоагӀъю.

Статья 183. Российски Советски Федеративни Социалистически Республика столица город Москва я.

XI. РСФСР КОНСТИТУЦИ ЛЕЛАРИ ХУВЦАРА ПОРЯДОКИ

Статья 184. РСФСР дерригa законаши паччахьалкхен органий кхыйола акташи араювл укх РСФСР Конституце ларда тӀа а укханга хьежжа а.

Статья 185. РСФСР Конституци хувцар РСФСР Лакхехьарча Совета решенех хулаш да, РСФСР Лакхехьарча Совета берригача депутатий кхаь даькъах шин даькъал кӀезигагӀа боацачар тӀаийцача.

Советски пожарни охрана 60 шу дизарга

РЕСПУБЛИКА ПОЖАРНИ ОХРАНАНА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

УКАЗ

Материальни рузкъаш цIерах лорадеча боккха болх барах, цIераш йоаеча личин составо майрали турпалали гойтарах, «ЦIераца къовсам лоаттабара дола паччахьалкхен гIулакхаш вIаштIехьдахара хьакъехьарча» декрета В. И. Ленина кулг пожарни охранана **лойла** Нохч-ГIалгIай Автономни Советски яздаьча дийнахьа денз 60 шу дизарца дувзаденна республика Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Н. ПРАВЕНЬКИЙ.

г. Грозный,
1978 шу, 7 апрель.

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР МВД ПОЖАРНИ ОХРАНА БОЛХЛОШТА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

УКАЗ

Социалистически доалахьеи бахача наьха шоай хIамаши цIерах лорвелга Iалашдара даькъе дика гIулакхаш карагIдувларах, общественни вахаре хьинаре дакъа лацарах Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла:

Беков Абита Шахмарзийна — Назрановски райисполкома чурча гIулакхий отдела паччахьалкхен пожарни тIахьожама инспекце начальника.

Жужлев Иван Сергеевича — Нохч-ГIалгIай АССР МВД УПО 5-гIча къаьсттача военизированни даькъа отделене командира.

Куксин Василий Акимовича — Нохч-ГIалгIай АССР МВД пожарни охрана управлене начальника заместитела.

Магомадов Лечи Абубакаровича — Нохч-ГIалгIай АССР МВД пожарни охрана управлене ВПО цхьоалагIча отряда 10-гIча военизированни пожарни даькъа начальника.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Н. ПРАВЕНЬКИЙ.

г. Грозный,
1978 шу., 7 апрель.

ЦIЕРА ДУХЬАЛА

1918 шера 17 апреле В. И. Ленина кулг яздаьд «ЦIераца къовсам лоаттабара дола паччахьалкхен гIулакхаш вIаштIехьдахара хьакъехьарча» Халкъа Комиссарий Совета декрета. Цо хьахьокх социалистически доалахье цIерах лораяра дешай советски Iаьдало паччахьалкхен хьисапе лоаркIам беш хиннилга.

Цу декрета тIа а Советски правительствас цул тIехьагIа тIаийдаьча соцамаш тIа а халкъа боахама пожарни кхерамзле чIоагIъяра тIаерзаяьча паччахьалкхен пожарни надзора керттера положенеш белгалйир.

Граждански тIема шерашка а цул тIехьагIа халкъа боахам юхаметтаоттабеш а пожарнеша денале къовсам лоаттабир цIераш еттараштa, диверсанташта духьала. Уж турпала гIулакхаш карагIдувларах городий Москван, Краснодара, Борисоглебска пожарни гарнизонашта Къахьегама ЦIеча Байракха орден елар.

Дерригача советски халкъаца цхьана хьалхарча пятилеткай шерашка хьинаре къахьийгар пожарнеша. «Майкопнефта» № 45 йолча скважине яьнна цIи йоаеча денали къовсамахчали гойтарах 1931 шера май бетта Ленина орденаш елар Грозненски пожарни гарнизона болхлошта В. Т. Плигина, Ф. И. Банниковна.

Сий долаш никъ ба г. Грозне пожарнеша хьабенар. 1942 шера 10—12 октябре городе мехкдаьтта чакхдоаха заводаш хIалакье гIерташ кIиръяь бомбаш чуетта болабелар фашисташ. Масала, шин дийнахьа 9 эзар гаргга тайп-тайпара бомба чуккессар цар. Цхьатарра лотаелар 130 совгIа резервуар, 20 установкеи промышленни гIишен.

Бомбаши йоккхий топаши еттаце оборона городской комитета хьалхлеица болхлошца цхьана шин дени шин буси цIи йоаеш хилар пожарникаш. Социалистически доалахье а вай Дахьен кортамукъале а лораеш шоай вахар дIалелар денал долча мугIарерча С. Я. Перепелицас, Н. Д. Дедусенкос, П. П. Пыльцина, И. С. Олейникова, Т. И. Каншука, Никитенко Александра Ануфриевас, шофераша Г. Т. Рудь, Ф. Ф. Коробейникова, Я. З. Логунова, И. В. Васильченкос, отделене командира П. Е. Рубцова, караула начальника И. Г. Шафоростова.

МоастагIчун аьшпе лов ларах яьнна цIи йоаеча турпала гIулакхаш карагIдувларахи шоаш ца кхобеш къовсам лоаттабарахи Закавказски фронта Военни Совето ЦIеча Байракха орден елар пожарни охрана отдела начальника Н. К. Горбуновна, отделене командира В. Г. Мальковна, мугIарерча И. С. Олейниковна (венначул тIехьагIа), шофера Г. Т. Рудь (венначул тIехьагIа), вокхагIволча политрука С. Г. Трухина, Къахьегама ЦIеча Байракха орден елар отряда начальника А. Я. Головина, отделене командира В. П. Сотниковна. ЦIеча Седкъая «Знак Почета» яхен орденаш елар 16 сага.

Вай Дахьен сий, паргIато, кортамукъале лораеш байнарий сийна г. Грозне Заводской районе пожарнешта памятник оттадаьд. Цун автор ва скульптор Р. И. Мамилов.

ТIом чакхбаьнначул тIехьагIа, халкъа боахам юхаметтабарцен дегIаяхарцен цхьана чIоагIлуш а низ болаш а хьенай советски пожарни охрана, эргайоахаш тоаяьй цун структура, балха формаши методаши, дегIанхай Iилма-технически база, лакхъеннай личин состава профессиональни говзал.

1973 шера 23 октябре СССР Лакхехьарча Совета Президиума тIаийцар «Чурча гIулакхий органий мугIарерчеи начальствующии состава лаьрхIача званей хьакъехьара» Указ, цунца цхьана присяга тIаэцилга юкъедоаладир.

Нохч-ГIалгIай АССР чурча гIулакхий министерства пожарни охрана ерригача личин составо В. И. Ленинеи пожарнейн памятникашта юхе Коммунистически партеиа, шоай социалистически Даьхенна тешаме хила присяга тIаийцар. ХIаьта вай республика пожарнеша сийленца кхоачашду советски саги цун къахьегамах хьакхеллари лорадар санна дола шоай гуманни декхар.

Цунна дола масалаш кIезига дац. 1975 шера 5 марта ст. Грозный № 17 йолча машиньаькъа тIа бензин чухиннача итт цистернах цIи яьлар. Из йоаеча доккха денал гойтарах а социалистически доалахье кIалхаръяккхарах а РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума УказагIа «За отвагу на пожаре» яха медаль елар ВПЧ-10 отделене командира И. А. Дергачевна, караула начальника А. Д. Маврина, Грозный станце болхлочоа П. И. Погорельйна, НГIАССР МВД пожарни охрана управлене начальника А. В. Щербинова, ВПЧ-7 воккхагIволча пожарнечоа З. Сайдулаевна, ВПЧ-9 отделене командира К. Д. Сугаиповна, отряда начальника заместитела В. С. Никулина.

Пожарни охрана Грозненски гарнизона бIухоша шоай денал а говзал а йолча тайпара хьахьекхар 1976 шера 27 январе Спартака улицагIа № 49 йолча нах бахача цIагIа яьнна цIи йоаеш. Сага хIама цаховш бийсана яьлар цIи. ЦIи а кIур а кхоалагIча этажа тIа хьатIаккхьчар. Нах беха хьайзар. Эггара хьалха цига тIакхаьчача ВПЧ-22, ВПЧ-7, СВПЧ-2,3 отделенеша шоай деррига низаш оарцагIдаьхар нах кIалхарбахара. ХIаьта 42 саг цIера багара а ваьккхар. Кхо сахьат совгIа ха яьккхар пожарнеша юхьмараж тIа противогазаш тIа а ехка цIи йоаеш. Уж юххера кот а баьлар. Цига къанахчали майрали гойтар СВПЧ-2 шофера А. П. Кузьминова, цу часта караула начальника С. А. Кулбужева, СВПЧ-1 отделене командира Г. Г. Заверюхина, ВПЧ-6 пожарне П. В. Конарева, СВПЧ-1 пожарне В. А. Гериханова.

Грозненнашта дийценналац 1967 шера Эльдарово яхача моттиге теха низ бола кIеж карлерзае мегача мехкдаьттахошта, горноспасателашта, пожарнешта карагIдаьнна денал дола гIулакх. Нохч-ГIалгIайчен пожарнеша йоагаш хиина кIедж практике эггара хьалха йоайир Грозне хьаяьча керда техника новкъосталца.

Вай республика пожарнеша доккха новкъостал ду лоалаха ядача республикашкарча шоай доттагIашта. Азербайджана, Дагестана скважинашка йийнна цIераш турбореактивни печно-лафетни установкашца йоаеш хиннаб уж.

Халкъа боахама объекташ цIерах лораяр массане а юкъара декхар да. Из болх дика вIаштIехьбаьккхаб «Грознефтеоргсинтез», «Грознефть» производственни объединеной кулгалхоша А. А. Шиловеи В. А. Сорокинеи. Цу гIулакха цар хьежаю дукха материальни средстваши ахчеи, общественность оарцагIйоах.

Профессиональни пожарни охранана доккха новкъостал ду бахача наха, шоай лоIамерча формированеша. ХIанз республике я 389 пожарни дружина, 65946 шоай лоIамерча пожарни обществай член. СССР 50 шу дизара цIерагIча Грозненски химически заводерча, Назрановски, Гудермесски, Шелковской районашкарча цу тайпарча формированеша дика болх бу.

Халкъа боахама деррига доакъош сихха дегIаухача вай хана лаьрхIа йола прикладной дисциплинаш дика яйза ца Iеш химех, гидравликах, теплофизиках дика кхеташ хила беза пожарне специалисташ. Уж дIадехараш теркал а деш кадраш кийчъе а балхаш тIа хьежае а гIерт республика чурга гIулакхий министерство. Укх тIеххьарча шерашка лакха говзал йола итташ инженераш, техникаш хьалкхийнаб вайцига. Масала, шоай болх кIоарга бовзаш ба инженераш Л. А-С. Мижкаилов, А. И. Москаленко, А. Б. Алиханов, А. И. Бузоверов, кхыбараш.

Наьха санна дукхагIа хиннаб вайнаьха инженераш, техникаш, подразделеней кулгалхой. Царна юкъе ба ВПЧ-6 начальник Н. А. Алимханов, СВПЧ-12 начальника заместитель М. Я. Юсупов, ВПЧ-10 начальник Л. А. Магомадов, кхыбараш.

Пожарни охрана ерригача подразделенешка шерра социалистически ялхь яьржай. Масала, ийслагIча пятилетка итогегIа НГIАССР МВД пожарни охранас РСФСР-е шоллагIа моттиг яьккхар.

Вай республике мехкдаьтта доаккхилга а из чакхдоаккхилга а чIоагIа дегIаденен дIахо йолача хана кхы а дукхагIа дегIадоагIаргдолаши хиларо дIадех цIера духьаларча гIулакхий организационни технически мероприятей бIарчча комплекс чакхъяккхар. Из паччахьалкхен лоархIам бола декхар кхоачашдеча пожарни охранаца цхьана хьинаре дакъа лоац Iилма-тохкама, проектни гIишлон-монтажни организацеша. Цар кхетамца пайда ийбу Iилма-технически прогрессаца карагIдаьнарех.

ХIанз вай республике реконструкции модернизации еш латт «Грознефтеоргсинтез» производственни объединене предприятешта. Хьалхеш я ЭЛОУ—АВТ, кхыйола лоархIаме объекташ. Цудухьа хIанзае а уйла е еза уж цIерах йоагIача бесса лораяра де дезарий.

Халкъа Комиссарий Совета декрета 60 шу дизар деза деш пожарни охрана бIухошеи командиранеи кхетаду шоашта хьалхашка латта декхараш Iалашде беххIокхаме дола, хIаьта цар шоай низаш кходергдац промышленни предприятеш, гIишлош, колхозаш, совхозаш, баха нах цIерах лорабара.

Д. БАГАШЕВ,
Нохч-ГIалгIай АССР чурча гIулакхий министра заместитель.

СИХДЕННАД КХАШКАРА БАЛХАШ

Укх шера 15600 тонн баьцадаараш паччахьалкхенга дохкеш хаьал хьалха пятилетка кхоачашъеш лаьрхIад «Ассинский» сомий-баьцадаарий совхоза коллективо. Иштта дош оттадена дIадийхар дIадахача шин шера тхона тIадисача дехкаро — 2500 тонн баьцадаараш дисар цу шерашка оаха дIа ца луш, планагIа доагIачох.

Кхашкара балхаш толаме чакхдахара хьожаяь партеи правительствас яьча решенеша а, иштта КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК Письмос а производстве керда торонаш лохилга дIадийхар коллективагара. Совхоза тракторни парк дукхагIча дакъе къаеннен запасни оатхалаш ца тоъаши але а механизатораша дика кийчо йир бIаьстайна. Хаинахьа а дика а кийчдир баьцадаараш дIаде оатам. 20-гIа март тIаьхоачача хана совхозе дIабийна баьлар 70 гектар хохаш, 115 гектар морковь, 24 гектар пастернак, 72 гектар люцернен кени. Парникашкеи теплицашкеи дика дегIайоагIаш латт помидорийн сибазеи рассада. Лаьтта уж дIайогIаргйола машинаш а кийча я.

Бешамаш лелаераш йистебоалаш латт сомий гаьнаш еIа, цкъара молхаш а техай гаьнашта. Укх шерара Iа кIезига лоа долаши бIаьсти хIанзалца йоачан йоацаши хиннилга а лоархIаш, хьалхагIа цкъа хий дилла доалашехьа, гаьнашта молхаш техачул тIехьагIа цхьаькха а бIаьсти дулла хи диллар бешамашка. ХIаьта хIанз тIехьа юв культураш юргйолча хий дуллаш ба баьцадаараш леладераш.

ЛоархIам болаш халонаш нийслу тхона хьалххебаь хьувкъам чуэцача хана, сомаши баьцадаараши доккача хана — гурахьа а, гуйре гаргагIертача а. Дукха наьха къахьегам зехьа бовш моттиггаш хул, керттерча даькъе чуэца болх лой ца тоъар бахьан долаш. Цудухьа укх шера хьувкъам чуэцилга ма-хулла дукхагIа механизмашца дергдола гIулакх вIаштIехьдаьккхад. Комбайнашца чуэцаргйолаш дIайийнай 24 гектар пастернак, 57 гектар хохаш, 40 гектар морковь, иштта дIаюргья 80 гектар помидораш а. Цу гIулакхо дикка аттача доаккхаргда баьцадаараш сихагIеи цIенеи чуэцилга, лакхбергба совхозага хьакхоача пайда, кходергда зехьа довш дола юкъара рузкъа.

М. КРЫСИН,
«Ассинский» совхоза керттера агроном.
Сунженски район.

ФУТБОЛ

ХЬАЛХАРА КОТАЛО

Шоай командас укх шера гойтача ловзаро футбол езараштa хьалхашка оттадаьча дукхача хаттараштa жоп дала дезаш дар самардийнахьа С. Орджоникидзе цIерагIча стадионе «Терекаи» Кемероверча «Кузбассаи» юкъе хиина вIашагIкхетар.

«Уралмашаца» ловзаш шоаш эшарах къаьстта бехктокхаме лоархIаш дIадоладир «Тереко» ловзар. Юххьанца а денз хьаьший наIараштa тIатеIар фусамдай. Дика белгало я ала мегаргда хьалхарча ткъаьткъаь итт минута цар еш хиина атакаш хаьдда цхьа лостам болаш хилар. Цу юкъа цар шерра еш хиина атакаш команда ерригача линеша вIаштIехьъяьха хиларах массаза а санна «Кузбасса» защитникаш халача уттабеш яр.

Иштта, 16-ча минуте «Терека» массача атакаех цаI толамца чакхъяьлар. Футбольни майда шоай ахдаькъа тIара грозненцаша шозза-кхозза мера дIаи-хьаи ца луш сихха хьаьший наIараштa гаргакхоачаь бургац, А. Якушкина тахачул тIехьагIа «Кузбасса» вратарах В. Карабановах а кхийтта, О. Хохленкога кхаьчар. ХIаьта цу дийнахьа къаьстта дика ловзаш хиннача «Терека» цу къонача полузащитнико нийсса наIарашка хьожайир бургац.

Укх сезона вай командас ший стадионе чакхйоаккхача кхоалагIча официальни матче чутеха хьалхара гол хилар цунах. Халахете а, хIанзарчоа «Тереко» чутеха тIеххьара бургац а я из. ХIана аьлча цул тIехьагIа дукха ха ялалехьа дикка эргадаьлар вай команда ловзара сурт. Чутехача бургацо лаьгIдир цун хьинар.

ХIаьта хьаьшашта эшаш хинар из мара дацар. МоллагIа декхар кхоачашдудаллал говзал йолаш бола В. Раздаев, В. Шель, Ю. Жаворонков, кхыбараш санна говзанчаш ший мугIарашка болаш йола «Кузбасс» цIенхаштта тIатеIар «Терека» наIарашта. ХIанз ший говзал гучайоахаш ва вай команда вратарь Ю. Дарвин а защитникаш а. ВIашагIкхетар чакхдаллалца каст-каста гол чутохара аьттув болаш моттигаш нийслора хьаьший.

Иштта массехаза нийсса хьежаеш наIарашкахьа бургац йийттар «Кузбасса» толашагIволча бомбардира В. Раздаева, В. Шеля, Е. Сичкорука. Царех цхьаярех дукхьал грозненций спортивни ираз бахьан гол хиланзар.

ХIаьта грозненцаш? Цар а яр топам баккха йиш йолаш массехк моттиг. Цхьабакъда И. Калешина метта шоллагIча тайме ловза араваьннача А. Чихладзес, А. Якушкина йийтта бургацаш е вратара кара кхоачар е наIарех туллаш дIаухар. Иштта, счет 1:0 а йолаш «Тереко» хьалхара котало йоаккхаш чакхдаьлар из ловзар.

М. САЛМАНОВ.

Цу дийнахьа хьалхарча лиге хинна кхыдола ловзараш иштта чакхдьннад:

«Торпедо» (Кутаиси)—«Шинник» (Ярославль) — 2:2, СКА (Дона тIара Ростов) — «Динамо» (Ленинград) — 4:2, «Таврия» (Симферополь) — «Динамо» (Минск) — 2:1, «Металлург» (Запорожье) — «Жальгирис» (Вильнюс)—0:0, «Спартак» (Орджоникидзе)—«Уралмаш» (Свердловск) — 2:1, «Памир (Душанбе) — «Крылья Советов» (Куйбышев) — 2:1, «Колхозчи» (Ашхабад) — «Кубань» (Краснодар) — 1:2.

22 апреле — коммунистически субботник

Дика кийчбеннаб

Ди тIехьа гаргакхоачаш латт вай берригa мохк Ерригсоюзни коммунистически субботнике арабаргбола ди, 22 апрель. Массанахьа хьинаре кийчо еш латт деррига халкъа къахьегама цIейна.

Цу дакъе город Грозне еча кийчонах лаьца дош дувцаш укх деношка КПСС обкома секретара Л. Д. Магомадова председателал а деш субботник дара йолча республикански штаба заседани хилар.

Цига хоам бир субботник дара йолча городской штаба начальника парте Грозненски горкома шоллагIча секретара К. С. Салтаханова. ЕррикгаIа парте райкомашка, предприятешка, организацешка субботник дара штабаш вIашагIьехкай, хIаьта балха моттигашка а город цIенъяь хозьеча а къахьегаргдола нах мел дукха хургба къоастаддийнахь, аьлар цо. «ЦIеча шоаттдийнахье» дакъа ловнаш хургва 220 эзар саг, нарех 20 эзар коммунисташи 43 эзар комсомольцаши а болаш.

Цу дийнахьа яккха лерхIшиь-ах миллион сомал тIехйола продукци, хIаьта бедали материалаши кхоара чотагIа — 86 эзар сома маьха. ДIайогIаргья 15 эзар га, 30 эзар кIотараш. Цу дийнахьа дергдола гIишлоп-монтажни балхаш 256,2 эзар сома маьха хургда.

Пятилетка фонде дIадохийтаргда 130 эзар совгIа сом.

Заседане могадир Ерригсоюзни коммунистически субботника кийчо яра городской штабо чакхдаьха гIулакхаш.

* * *

Коммунистически субботник долча дийнахьа ерригача производственни участкашка дергдолча балхашта планаш а оттаяь хIанзе а субботнике къахьегача хана эшаш хургбола гIирс. Iалашбаьб Надтеречни района «Кругловский» совхозе.

Шурий ферма хьайбаш леладераша лаьрхIад субботник хургдолча дийнахьа ферма ков цIен а деш гаьнаш дIайогIа, контора хьалхашка зизаш дIаде, чура а арахьара а цIен а еш помещенешта керда кIир тоха. Уж балхаш деш эшаргйола белаш, йолхьингаш, ведараш, кIир, хиланза дargдоаца кхы мел дар долаш да ферме. Цул совгIа хьайбаш леладераша дош деннад цу дийнахьа йоаккхаргйола ерригa шура хьоаналга диллача цхьоалагIча классагIа хилийта.

БIаьсти юв культураш дIаювш, дIайийначарна, хIаьта комсашта Iунал деш къахьегаргдолча механизатораша лаьрхIад 22 апреле хьалхе а кхомбаьча доагораца болх бе.

Субботнике дакъа лоацаш дукха хIама ца эшаш 400 саг хургва, хIаьта балха нормаш 130—150 процент кхоачашъе дош деннад цар.

Субботник долча дийнахьа къахьийта даькха 900 сом совгIа ахча берригаш цаI санна раьза а болаш иттлагIча пятилетка фонде юкъедахийта лаьрхIад совхоза болхлоша.

Х. МАГОМЕТОВ.

Тахани кхоанеи хургда

15-ча апреле

В. И. Ленина цIерагIа культура Дворец. 14.00. Лекционни зал. Болх беш хургъя «Светофор» яха киноклуб. «Дийденнача тамагIий дунен чу» яха утренник. 18.00. Йоккха зал. Берий балетни студе репетици. 19.00. Кагирхошта йола сайре-концерт.

Н. К. Крупскаяй цIерагIа культура Дворец. 16.00. Книжкаш деша зал. «Искусство — вай башха-дика новкъост» яха литература обзор.

«Красный молот» завода культура ЦIа. 18.00. Къонача юриста школа занятии. Тайп-тайпара кинофильмаш хьокхаргда.

16-ча апреле

В. И. Ленина цIерагIа культура Дворец. 9.30—11.00. Болх беш хургда «Заманхо» яха кинотеатр. «ХIара дег чу бIаьстин Ленини» яха кинофестиваль. 11.00. Библиотека. «Ленини книжкеи» яха беседа. 16.00. Йоккха зал. Халкъа ашарийн иллейн цIей. 19.00. Халхарий зал. Кагирхошта йола сайре-концерт.

Н. К. Крупскаяй цIерагIа культура ЦIа. 10.00. Болх беш хургда «Къона ленинхо» яха кинотеатр а, хIаьта 12.00. сахьат даьлча денз бераша ловзараш ду моттиг а.

«Красный молот» завода культура ЦIа. 10.00. Болх беш хургъя «Объектив» яха фотоклуби филателистий клуби. 12.00. «Космонавт» яхача берий кинотеатре кинофильмаш хьокхаргда. 17.30. «Наби сага гу гIанаши» яха книжни выставка йистера беседа. Тематически кинофильмаш хьокхаргда.

Редактора заместитель М. М. ХАМХОЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

15 апрель.

I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха». Информационни программа. 8.35 — Iуйранара гимнастика. 8.55 — «АБВГДейка». 9.25 — «Дай-воиной шоана». 9.55 — «Iуйранара почта» яха музыкальни программа. 10.25 — «ДикагIа дола товараш дукхагIа». 10.55 — «Тайхи Дон» яха художественни фильм. КхоалагIа сери. 12.55 — «Художникех дола дувцар». СССР Паччахьалкхен совгIата лауреат С. Красаускас. 13.25 — «УнахцIено». Iилма-популярни программа. Передача дIахьу лора Ю. В. Белянчиковас. 14.10 — «Спортлото» тираж. 14.20 — М. Горький — «Деша а нахара а говзанча» А. М. Горьке музее-квартире керда экспозици хьеллар. 14.55 — Бераштa дола фильм. «Къайгий республика улица» яха художественни фильм. 16.15 — «Шун письмоих йола музыкальни программа» 17.00 — «БIаргагушдар — теша халадар». Передача дIахьу профессора С. П. Капицас. 18.00 — Кердадараш. 18.15 — «Коля, Оля, Архимед» яха мультфильм. 18.35 — «Тха обозрени». Передача дIахьу политически обозревателa Ю. А. Летунова. 19.20 — О. Бальзак. «Полковник Шабер» яхача телевизионни спектакла премьера. Ленинградера передача. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — «Композитор Никита Богословский» яхача телевизионни фильма-концерта премьера. 22.40 — Балета къоначa артистий концерт. Йистедаьлча — кердадараш.

II ПРОГРАММА

12.30 — Бераштa дола мультфильм. 13.00 — М. Ю. Лермонтова цIерагIча республикански драматически театра спектакль.

16 апрель.

I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха». Информационни программа. 8.35 — «Зарядка е дIаетта». 9.00 — Города Владимира «Русь» яхача ансамбла концерт. 9.30 — «Гургалбетта сахьат». 10.00 — «Советски Союза гIулакх деш ва». 11.00 — Мультфильм. ДIадолалуш къамаьл ду РСФСР халкъа артистка В. М. Леонтьевас. 12.15 — «Самукъане ноташ». 12.30 — «Юртара сахьат». 13.30 — «Музыкальни киоск». Передача дIахьу Э. Беляевас. 14.00 — Театральни спектакль. И. Дворецкий. Ленсовета цIерагIча Ленинградски Паччахьалкхен театра «Провинцера Ковалева» яха фильм-спектакль. 16.15 — «Дунен халкъашта юкъера панорама». 16.45 — «Чарльз Спенсер Чаплин». Биографе оагIонаш. 18.00 — Футболах йола СССР Кубок яккхара матч. «Локомотив» — дионера передача. Перерывах—кердадараш. 20.00 — «Киноникъбера клуб». Передача дIахьу журналиста О. К. Игнатьева. 21.00—«Ха». Информационни программа. 21.30 — «Йоккхача симфонически оркестра сахьат». Передача дIахьу искусствоведене доктора И. Ф. Белза. 22.30 — «Спорт а цIей а» яха телевизионни документальни фильм. Йистедаьлча — кердадараш.

II ПРОГРАММА

16.00 — Иллейн ашарийн республикански фольклорни дезача дин ховлам беш дола концерт. 18.50 — «КIиран бийса» яха художественни фильм.

17 апрель

I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха». Информационни программа. 8.35 — Iуйранара гимнастика. 8.55 — Мультфильм. «Коля, Оля, Архимед». 9.15 — Бераштa. «Къайгий республика улица». Художественни фильм. 10.30— «БIаргагушдар — теша хала дар». Передача дIахьу профессора С. П. Капицас. 14.20 — «ЦIерал чIоагIагIа». Советски пожарни охрана 60 шу дизарга йола кинопрограмма. 15.20 — «М. Исаковске кхоллам». Передача дIахьу поэта В. Бокова. 15.50 — «Тха беш». 16.20 — «Механизатор Арзакулова Айсара». Телевизионни очерк. 16.30 — «СССР халкъий иллеши халхараши». 17.00 — «Хьаде тхоца, оаха санна, бахачул дикагIа», ГДР-ера передача. 18.15 — «Сири тахан». Сирийски Iарбий республика къаман цIейга йола кинопрограмма. 18.45 — ЧIондарг лохк дунен халкъашта юкъерча конкурсай лауреата Гвасалия Русудана. 19.05 — КхоалагIа шу — хьиннарерча къахьегама шу. «ХIара балха моттиге эффективнегIа къахьегара тIехьа». Передаче дакъа лоац КПСС Ульяновски обкома хьалхарча секретара М. М. Кузнецова. 19.45 — «ДIаьхача деной бутт» яхача дукха сереш йолча телевизионни художественни фильма премьера. Хьалхара сери. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — Боксах йола дунен халкъашта юкъера матч. Куба — США. Гаванера передача. Йистедаьлча — кердадараш.

II ПРОГРАММА

18.00 — Мультфильм. 18.15 — «Нохч - ГIалгIайче гIолла». Информационни программа (эрсий, нохчий меттала). 18.35 — КПСС ЦК декабрьски (1977 ш.) Пленума решенеш — вахаре! «Республика керда гIишлош хьалъеча». «ЭЛОУ-АВТ» (нохчий меттала). 18.50—Пятилетка хьалхалаттараш. Токарь А. Д. Саламов (гIалгIай меттала). 19.05 — Киножурнал. 19.15 — Тахан пожарни охрана 60 шу дуз. «Халкъа рузкъа лорадеча ха тIа». 19.25 — Республика пожарни охрана хетадаь концерт. 19.55 — «ЮДПД кхоалагIа слет». Документальни фильм. Йистедаьлча — хоамаш, реклама.

РАДИО

15 апрель.

6.30 — Наурски района жа леладераш болча. Репортаж (нохчий меттала). 6.45 — Хоамаш. 7.10 — Республикански газетий обзор. 7.25 — Ашараш. 8.25 — «Къонал» яха радиовыпуск. 13.00 — Концерт. 13.40 — «КIарцхал» яха сатирически журнал (гIалгIай меттала). 14.30 — «Илья Ильич» яха Чахкиев СаIида дувцар. 16.00 — «Хьона да, Даьке, салтечун дог» (гIалгIай меттала). 16.30 — «Ашаращара Нохч-ГIалгIай поэзи» яхача циклацара передача (гIалгIай меттала).

Хоаттам

Тахан республике гIоллеи Грозненн кIезиг - дукха морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, Iуйрийна цхьайолча моттигашка оахам тIа йис йилла а йолаш, малхбоалехьара секунде 6—11 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура республике 13—18, Грозне 16—18 градус йовхал йолаш хилеи тарлу.

Кхоанеи ломмеи морхаш а йолаш, цхьайолча моттигашка догIа а делхаш, малхбузехьара секунде 5—10 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура бийсана 0—5, дийнахьа 10—15 градус йовхал йолаш хилеи тарлу.

Метеостанци.

17 АПРЕЛЕ—СИРИЙСКИ IАРБИЙ РЕСПУБЛИКА КЪАМАН ЦIЕЙ

ШИЙ МУКЪАГIАРЧА СИРЕ БIАЬСТИ

Сире эггара дикагIйола ха я апрела юкъ. Барометра тIаьск бIаьстангара ахканга дерз. ДогIо кердадаьккха фо бIайха дом чуболанза да, цхьабакъда бешамаша шоай кIай кхоллар хийцад хьалха кхачача боалий цIеча бурилгаша къоарзъяьча баьццарча абаца. Иштта бIаьстан дийнахьа, 1946 шера 17 апреле кхаьчар сирийски лаьтта дуккхача хана сатийса паргIато: мехкара дIавахар тIеххьара кхыча мехкара салте.

Iалаьмате хала хьахилар цу Iарбий дунен эггара хьалхарча республика къаман мукъале. Дийъ бIаь шера тIалаьттача Оттомански импере дукъа метта дIаэттар малхбузен империалистий державай доал. Уж дукхазза гIийртар Гаргарча Малхбоален карта кхыча бесса даккха, цох шоай колоней конгломерат е. Цкъа Iоахийта Iанзар оккупанташ гIайттача Iарбий халкъий цIий.

ПаргIато яьккхар сирийски халкъо германски фашизм эшаьчул тIехьагIа дунен тIара прогрессивни антиимпериалистически болам эггара лекхагIча лагIа тIа баьннача хана. Великобританеи Францеи правительстваша Сирин Ливани бокъонца дукъа кIалъоттае гIерташ ООН-е леладаь гIулакхаш дехар: эсала оарцагIъяланзар укхаза цу мехкий кортамукъале бахьан эггара хьалха Кхерамзлен Советe ший вета бокъонах пайда ийца Советски Союз.

Цхьабакъда оккупационни бIу арабаккхар лархIа йиш яцар империалисташа шоай цу лоархIамеча а сатем боацача а дунен района доалдара планаш йитар. Сире хилар реакционни тIема дукха переворотaш. Мохк агрессивни Багдадски пактана цу хана юзаш хиннача Эйзенхауэра доктринана а юкъебига гIертар, кортамукъале йохаеча финансово-экономически договорашца баргал тоха оарцагIбаьнабар. Духхьал 1963 шера хIанз а тIехьа мехка доал деш йола арабски социалистически возрождене Парте Iаьдал бе деллача мара оттанзар къона республика ший бокъонца дола къамий хьашташ хьаллоацаш йолча правительства тIахьожама кIал.

Антиимпериалистически низий коталоно, къаьстта Iаьдала керте латтача партена кулгалделга президент Хафез Асад керте волча яьрдехьарчар группага кхаьчача, Iалаьмате доккхий хувцамаш хилар Сирерча вахара ерригача оагIонашта. Чакхдаьлар халкъа совете — мехка парламенте, моттигашкарча доалдеча органашка хоржамаш дар. Патриотически низаша, сирийски коммунистий парти а юкъейодаш, цаI йола прогрессивни къамий фронт хьайир. Отта а яь тIаийцар керда конституци, дегIаахара керда стимулаш кхаьчар профсоюзашкеи демократически общественни организацешкеи.

Сире экономически ший мукъа хьахилар чIоагIдеш йола низ бола шолгIар а хиниа дIаэттад цо социалистически мехкашца, эггара хьалха Советски Союзаца леладу нийсхони шинна а сагIонна пайданеи гIулакхаш. Советско - сирийски экономически цхьана гIулакхаш леладара флагман я аьлар Л. И. Брежнева 18 марта эксплуатаце дIаеннача Евфратски гидроэнергетически комплексах. Бокъонца бакъдолаш, цу комплексах хIанззе а лоархI дIахо йодача хана дуккхача шерашка хургйола Сире берригa боахам дегIаахара лард, электрически энерге керттера хьаст, хIанзара юрта боахам дегIаахара база.

Цхьабакъда вай шин мехка юкъе латтача гIулакхий беркат духхьал древни Евфрата йистошка мара ца кхоачаш дац. Ерригача республикана юкъегIолла чакхдоал советски новкъосталца дохкаш латтача машиннаькъий трассаш, гIа боахаш я лакхавольтни электропередачей мачташ. ЧIоагIа сий а деш оал къилбседа - малхбоален провинцешкарча мехкдаьттахоша, иштта ирригатораша, тIаьш техкараша, плотинаш ераша, сангараш йоахараша, лаьттан ченашкара Сирена чIоагIа эшаш дола хий лехараша «Хабир сувьети» — «советски специалист» яха дешаш. Дика бувц инженераши техникаши Хомсерча химзаводеи Латакерча порти. Сийрена Iалаьмате боккха лоархIам болаш хIама да оборона даькъера вайца цхьана леладу гIулакхаш.

Дунен халкъашта юкъерча арене ший керттера декхар Гаргарча Малхбоалера кхераме конфликт массе а оагIорахьара нийсача наькъаца къоастаяр а лерхIаш, хоадам болаш йола антиимпериалистически курс чакхйоах Сирийски Арабски Республика. Из чIоагIа Iаткъаш йола проблема къоастаяра никъ лерхI цо дерригача 1967 шера дIалаьцача Iарбий лаьттара израильски бIу арабаккхар, Палестина Iарбий халкъа къаман бокъонаш Iалашъяр, ший мукъагIара паччахьалкхе хьаяр а тIехьа. Сирена къаьстта лоархIаме я машара проблема. Хьалха санна Дамаскана массехк итташ километраш мара гаьна боацаш латт Израила бIу, Голански лакхаленашта эхь дайна доал деш ба оккупанташ, цига тIема поселенеш а ехкаш. Хувцалургйоацаш чIоагIа я конфликт къоастаяра даькъера сирийски кулгалхой позици: агрессорца цхьаккха а сепаратни къаьст - къаьстача доакъон даькъера барт ма болба, Iарбий законагIара бокъонаш толхаеш цхьаккха компромисс ма йойла.

Лакха мах бу Сире Гаргарча Малхбоален гIулакхаш къоастадара деша Советски Союзо чакхйоахача политика. Дукха ха йоацаш визитагIа Москве веначa президента Х. Асада заявлени йир: «Советски Союз дилла а лаьттай шоай оккупированни территори мукъаяккхара, Палестина Iарбий халкъа бокъонаш юхаметтаоттаяра нийса къовсам лоаттабеча Iарбий оагIонгахьа, даим лоаттадаьд агрессенеи экспансенеи духьаларча къовсама Iарбий фронт чIоагIъяра боккхача лоархIаме дола новкъостал а гIо а».

Хьамсарча даьхен паргIато бахьан къовсам лоаттабара традицеш йиш а ца йолийташ, Сире халкъо къовсам лоаттабу ший мукъагIен суверенни а йолаш йисара бокъо бахьан, духьаллатт хала яьккхача кортамукъаленна тIагIерташ долча империализма низашта.

М. КРУТИХИН,
ТАСС корреспондент.
Дамаск.

ТХА АДРЕС: 364051, г. Грозный, Ленина, 9 (3-гIа этаж). Телефонаш: редактора — 3-44-96; редактора зам. — 3-39-11; бехктокхама секретара — 3-34-38; партинни вахарен культуран отдели — 3-61-46; промышленноста отдела — 3-42-30; юрта боахама отдела — 3-42-28; письмой отдела — 3-74-68; бухгалтере — 2-54-30, корректорской — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364051, г. Грозный, ул. Ленина, 9 (3-й этаж). Телефоны: редактора — 3-44-96; зам. редактора — 3-39-11; ответственного секретаря — 3-34-38; отдела партийной жизни и культуры — 3-61-46; отдела промышленности — 3-42-30; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем — 3-74-68; бухгалтерии — 2-54-30; корректорской — 2-89-88.

Газет арадувл шинарей, ерей, шоаттей деношка

СФ05118. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 2955.